

Konteksti reforme sektora bezbednosti Republike Srbije

Miroslav Hadžić

Pristojno je pretpostaviti da je Istraživački tim Centra za civilno-vojne odnose uspeo da razvije i primeni početni a odbranljiv postupak za mapiranje sektora bezbednosti u Srbiji, kao i za merenje dometa njegove reforme (RSB). Takođe, da je, barem za potrebe ovog projekta, otklonio i/ili razrešio neke od teorijskih i metodoloških problema na koje upozoravaju drugi istraživači.⁶⁹ Očekuje se i da su članovi tima tom prilikom ispunili neke od ključnih zahteva bez kojih nema uspešnog merenja.⁷⁰ U tom poslu su im od znatne koristi bile predložene alatke, kao i početni kriterijumi za merenje uspešnosti RSB.⁷¹ Podsticajna im je ujedno bila i opaska jednog od pomenutih autora, po kojoj je za merenje napretka i uspešnosti RSB potrebno razvijati postupke i instrumente koji su prilagođeni osobenostima konkretne zemlje. Odatle će, tek nakon izrade serije studija slučaja, biti poznato da li je uopšte moguće napraviti idealtipski i delatan model za merenje uspeha RSB. Držeći se navedenih uputa, ovaj je tim primenio postupak koji bi u završnoj fazi trebalo da dozvoli kvantifikaciju napretka RSB Srbije. Dabome, u slučaju da ga je bilo. Iz toga bi, potom, trebalo da proistekne Indeks reformisanosti ovog sektora. O valjanosti čitavog postupka stručna će i druga javnost, nadamo se, izreći svoj sud na osnovu nalaza koji su izloženi u narednim poglavljima i priložima ovog Godišnjaka.

U tekstu koji sledi držaćemo se, stoga, pretpostavke po kojoj označeni postupak omogućava utvrđivanje i merenje glavnih dometa RSB u Srbiji. Shodno tome, smatraćemo da su prikupljeni podaci i dobijeni nalazi valjano kvantifikovani i pretočeni u Indeks. Držimo, isto tako, da se iz priloženih opisa tokova reforme pojedinačnih aktera može nešto više saznati o uslovima u kojima su one

⁶⁹ Wilhelm N. German and Timothy Edmunds, eds., *Towards Security Sector Reform in Post Cold War Europe – A Framework for Assessment* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003).

⁷⁰ Wilfried Bredow and Wilhelm N. German, "Assessing success and failure: Practical needs and theoretical answers," in *Towards Security Sector Reform in Post Cold War Europe – A Framework for Assessment*, eds. Wilhelm N. German and Timothy Edmunds. (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003).

⁷¹ Zoltan Martinusz, "Measuring success in security sector reform: A proposal to improve the toolbox and establish criteria," in *Towards Security Sector Reform in Post Cold War Europe – A Framework for Assessment*, eds. Wilhelm N. German and Timothy Edmunds. (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003).

izvođene. Dopunski se podaci o tome mogu naći u opštoj i posebnim hronologijama, jednim od produkata istraživanja, u kojima su zabeleženi glavni događaji u reformi ključnih aktera sektora bezbednosti Srbije u periodu od 2000. do 2008. godine. Sve to bi, uzeto zajedno, trebalo pak da uzvratno olakša čitanje, tumačenje i primenu Indeksa.

Opravdano je, međutim, upitati se da li se iz priloženih pregleda i opisa glavnih događaja može steći dovoljno realna i celovita slika o društvenom i političkom kontekstu u kome je izvođena data reforma. I, što je mnogo važnije, da li se iz njih može saznati kako je to mesni kontekst uticao na tokove i domete RSB u Srbiji. Odnosno, da li su njegova obeležja, i koja od njih, predstavljala prepreku ili podsticaj za uspešan(ij)u reformu, a ako jesu, zašto. Tim se povodom otvara i dilema koja nastaje oko toga da li ključna obeležja konteksta mogu biti precizno utvrđena i izmerena, a potom i brojčano iskazana. Ako pretpostavimo da uticaj konteksta može biti relativno tačno utvrđen, onda nastaje problem oko toga kako taj uticaj izračunati, te uključiti u Indeks reformisanosti.

Namera nam je, stoga, da na sledećim stranicama kratko razmotrimo samo ona obeležja konteksta koja, po našem mišljenju, izmiču preciznom merenju i kvantifikaciji, a bez čijeg se uvažavanja ne mogu valjano razumeti tokovi i dometi RSB u Srbiji. Nadamo se da će iz toga proizaći upotrebljivi nalazi i metodski uputi koji bi trebalo da olakšaju procenu dometa RSB Srbije u zbiljskim uslovima. Ovakvo postavljen cilj oslobađa nas obaveze da u ovom tekstu sistematski navodimo svu potrebnu empirijsku građu. Tim pre, što će ona biti predočena *in extenso* u ostalim dokumentima Godišnjaka, kao i u pratećim proizvodima Projekta.

Pod obeležjima konteksta ovde ćemo, pri tom, podrazumevati koloplet međuzavisnih a posredujućih i interferirajućih političkih (i društvenih) procesa i događaja u Srbiji, od kojih su, direktno ili indirektno, zavisili tempo i dometi reforme njenog sektora bezbednosti. Dodajmo ovome i to da je akterima RSB u Srbiji kontekst bio i jeste dat i zadat. Drugim rečima, oni nisu mogli da biraju u kojim će i kakvim uslovima započeti reformu, niti su pak te uslove mogli da proizvoljno ili jednokratno menjaju. Zbog toga je i njihov pristup RSB u velikoj meri zavisio od načina na koji su oni, sebi i javnosti Srbije, tumačili ovu (za)datost i procenjivali izgleda za izvođenje reformskih zahvata. Njihov je pak diskurs u krajnjoj instanci bio određen, između ostalog, i načinom na koji su oni (akteri) projektovali i tumačili sadržaje i ciljeve reforme Srbije, kao i vrstom sredstava koja su birali za njeno ostvarenje.

Svoja ćemo razmatranja razvrstati u tri odeljka. U prvom sledi diskusija o tome koliko su oznake kojima se u literaturi imenuju različiti konteksti RSB u saglasnosti sa reformskim ambijentom u Srbiji. U drugom ćemo ispitati odnos između procesa sekuritizacije, odnosno između procesa desekuritizacije i RSB u Srbiji. Sve to bi trebalo da nam dozvoli da u završnom odeljku popišemo i kratko obrazložimo dodatne teškoće koje se javljaju prilikom merenja RSB u Srbiji.

(Ne)saglasnost oznaka i stvarnosti

Koncept RSB je politički uobličavan u uslovima radikalne izmene poretka sveta krajem 80-ih i početkom 90-ih godina prošlog veka, čiji je epicentar tada bio u Evropi. Teorijski je pak profilisan unutar glavnog toka akademskih debata o tranziciji, tj. o demokratizaciji njenih bivših socijalističkih država. Oba diskursa odatle baštine teorijski (i politički) optimizam sadržan u (implicitnom) uverenju da će u ovim državama, pre ili kasnije i uz manje ili veće teškoće, nastati liberalno-demokratski poredak.⁷² U tome se možda nalaze neki od razloga vidnog manjka interesovanja teoretičara demokratizacije za sektor bezbednosti. Odnosno, neki od razloga što teoretičari RSB nisu dublje istraživali međuzavisnost demokratskih promena i reforme sektora bezbednosti. Zato je za one prve, uprošćeno rečeno, reforma ovog sektora očekivana (nužna) posledica demokratizacije i samo jedno od inih polja njene materijalizacije. Ovi drugi pak indirektno sugerišu da je sektor bezbednosti moguće reformisati uprkos malom napretku demokratizacije u jedinačnoj zemlji.

Stiče se, pored toga, utisak da su sadržaji i profil ovih debata bili u znatnoj meri uslovljeni tadašnjim potrebama evroatlantskih kreatora nove bezbednosne zamisli i arhitekture. U njima je, odatle, vidljiv snažan pečat evropocentričnog pristupa tranziciji. Zbog toga su i potencijalni bezbednosni rizici začelih promena promišljeni, pre svega, sa stanovišta njihovog uticaja na očuvanje i/ili jačanje bezbednosti zemalja evroatlantskog kruga. Ovom se pristupu ne može sporiti racionalnost, jer je reč o vremenu u kome je nakon pada Berlinskog zida u Evropi nastao bezbednosni vakuum. Ovo je istraživače, ali i političare upućivalo na to da najpre tragaju za metodama ranog otkrivanja i otklanjanja bezbednosnih pretnji koje bi mogle da isteknu iz nekontrolisanog urušavanja socijalizma i sloma složenih, a slabih država (SFRJ, SSSR, ČSSR). Bio je to jedan od glavnih razloga kasnijeg ubrzanog bezbednosnog integrisanja tranzicijskih zemalja u NATO i EU. Uporedo je lansiran koncept RSB, čija je primena trebalo da pomogne zemljama u tranziciji da što pre postignu bezbednosnu samoodrživost, te da time prestanu da budu izazov ili pretnja po bezbednost evroatlantske regije.

Ubrzo se, međutim, pokazalo da politike širenja NATO i EU pate ne samo od arbitrarnosti, već i da podstiču mimikrijsku i/ili fingiranu demokratizaciju zemalja kandidata u periodu njihove pripreme za prijem u ove organizacije. Odatle je moguće da u NATO već odavno ulaze i zemlje sa demokratskim deficitima⁷³, a da EU sve češće u svoj sastav prima i zemlje koje nisu radikalno reformisale svoj sektor bezbednosti⁷⁴. Ovim se, dabome, ne spori činjenica da ulazak u NATO i/ili EU po-

⁷² Timothy Edmunds, „Prilagođavanje demokratiji: misli o „tranziciji“ u Srbiji i na Zapadnom Balkanu,“ *Bezbednost Zapadnog Balkana*, br. 7–8 (oktobar 2007–mart 2008): 4–10.

⁷³ Prvi je predsedan učinjen prijemom Grčke i Turske (1952), pa potom Španije i Portugalije, dok ulazak Bugarske i Rumunije predstavlja pravi uvod u skori prijem Albanije i Hrvatske.

⁷⁴ Tako, na primer, Slovenija nije imala nikakvih smetnji zbog izostanka radikalne reforme svojih službi bezbednosti, kao što i visok nivo (sistemske) korupcije nije omeo Rumuniju i Bugarsku.

vratno podstiče i ubrzava reforme u pristiglim zemljama. Time se samo naglašava značaj međunarodnog konteksta, kao i važna, a neretko i presudna, uloga spoljašnjih aktera u demokratizaciji i RSB u nekoj zemlji. To u znatnoj meri važi i za Srbiju.

Treba, međutim, naglasiti i to da su uticaji spoljašnjeg okruženja i stranih umešača na demokratizaciju i RSB u Srbiji bili višestruko posredovani. Smer, intenzitet, domašaji i posledice spoljašnjih uticaja su, kao uostalom i u drugim sličnim zemljama, uvek zavisili i još uvek zavise od promenljivog i protivrečnog, a specifičnog konteksta u Srbiji. Stepent i snaga ovih uticaja su, u ništa manjoj meri, zavisili od političke i bezbednosne dinamike, kao i od dominantnog reformskog diskursa u Srbiji. Zabeležimo usput i to da su ovi razlozi, udruženi sa teškoćama pouzdanog utvrđivanja efekata spoljašnjeg mešanja, naveli Istraživački tim da ovom prilikom izostavi merenje uticaja koji su međunarodni kontekst i strani akteri imali na RSB u Srbiji.

To znači da će u ovom razmatranju kontekst u Srbiji biti namenski izuzet iz svog šireg okruženja. Poći ćemo, naime, od pretpostavke da je on (kontekst) bio primarno oblikovan po diktatu socioekonomskih i političkih procesa u Srbiji i pod dejstvom unutrašnjih, a relativno autonomnih uzroka i aktera. Imaćemo, pri tom, na umu to da je kontekst u Srbiji, dakako, bio oblikovan i da je menjan i pod uticajem šireg okruženja. Taj se odnos međuzavisnosti može predstaviti koncentričnim krugovima u čijem se centru nalazi kontekst u Srbiji. Već u prvom sledećem krugu on je bio konstitutivni deo, ali i produkt konteksta koji je bio oblikovan u Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ, 1992–2003), odnosno u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora (SCG, 2003–2006). U narednom krugu kontekst Srbije, samo sada posredovan obeležjima SRJ/SCG konteksta, učestvuje u oblikovanju subregionalnog konteksta Zapadnog Balkana (Jugoistočne Evrope) da bi povratno postao jedno od polja njegovog ozbiljenja. Kao što je, uostalom, i ovaj poslednji (bio) oblikovan unutar i pod dejstvom evroatlantskog konteksta da bi uzvratno doprinosio njegovom menjanju.

Analitičke potrebe navele su istraživače da modelski specifikuju i razvrstaju kontekste u kojima se odvija RSB.⁷⁵ Iz toga su, potom, iznikli opšti kriterijumi i zbirni pokazatelji pomoću kojih su prepoznata i izdvojena, a iz metodskih razloga i razdvojena, tri različita konteksta RSB: razvojni (*developmental*), postautoritarni (*post-authoritarian*) i postkonfliktni (*post-conflict*). Nema sumnje da svaki od njih može biti korišćen u analizi slučaja Srbije. Držimo, međutim, da bilo koji od njih, ako ga koristimo zasebno, nije dovoljan da bi se jasno iscrtale i objasnile osobenosti konteksta u kome se odvija RSB u Srbiji. Ovo, dabome, ne zbog nekakve prirodne – kulturne, istorijske, ekonomske, socijalne, političke ili bezbednosne – izuzetnosti Srbije, već zbog toga što su u njoj uporedo bila, i još uvek jesu, prisutna i isprepletana brojna obeležja i uticaji svakog od ova tri konteksta.

⁷⁵ Heiner Hanggi, "Conceptualising Security Sector Reform and Reconstruction," in *Reform and Reconstruction of the Security Sector*, eds. Alan Brayden and Heiner Hanggi. (Munster: Lite Verlag, 2004).

	Zemlje Centralne Evrope <i>od 1989. godine pa nadalje</i>	Zapadni Balkan – Srbija <i>od 1991. godine pa nadalje</i>
1.	Voljno bekstvo iz socijalizma	Bekstvo iz socijalizma i od tranzicije u rat
2.	Većinski konsenzus u prilog tranziciji	Odsustvo konsenzusa – interno podeljena i sukobljena društva
3.	Spremnost da se podnesu troškovi i plati cena tranzicije	Odbijanje da se podnesu troškovi i plati cena tranzicije i rata
4.	Transfer dela komunističke nomenklature u nove – političke i ekonomske – elite	Nacionalistički transfer i ideološko prilagođavanje stare nomenklature radi ostanka na vlasti
5.	Svrgavanje i razvlašćivanje stare bezbednosne nomenklature	Opstanaka na vlasti i ratno sprezanje stare bezbednosne nomenklature sa novim političkim elitama i organizovanim kriminalom
6.	Pluralna (re)distribucija vlasti i moći	Produženi opstanak i obnavljanje partijske države
7.	Opadanje unutrašnjih bezbednosnih rizika tranzicije	Rast unutrašnjih bezbednosnih rizika tranzicije
8.	Efektivna civilna kontrola nad državnim aparatima sile	Lična i partijska kontrola nad državnim aparatima sile
9.	Ukidanje klijentskog statusa državnih aparata prinude	Očuvanje klijentskog statusa državnih aparata prinude
10.	Holistički pristup sektoru bezbednosti i reforma državnih aparata sile	Parcijalizacija sektora bezbednosti i reorganizacija državnih aparata sile
11.	Voljno prihvatanje i ispunjenje uslova za ulazak u NATO i EU	Izbegavanje da se ispune ključni uslovi za ulazak u NATO (pfp) i EU

Tabela 13: Glavna obeležja konteksta u Centralnoj Evropi i na Zapadnom Balkanu

Na to ukazuje i priložena tabela u kojoj su prikazana samo neka od glavnih obeležja koja kontekst RSB u zemljama Centralne Evrope čine različitim od konteksta koji je nastao u zemljama Zapadnog Balkana, uključujući u to i Srbiju nakon okončavanja yu-ratova.

Posmatrano sa metodskog stanovišta, najmanje je sporan model razvojnog konteksta, kao i iz njega izvedeni razlozi za RSB, sazdana na socioekonomskim koristima koje taj poduhvata može doneti jedinačnoj zemlji. Van sumnje je, isto tako, da je evroatlantska donatorska zajednica bila glavni relej preko koga je koncept RSB izvožen u brojne nerazvijene zemlje. Nesporno je i to da su donatori uslovljavanjem svoje pomoći pokušavali da vlast u ovakvim zemljama primoraju na RSB.⁷⁶ Nema, međutim, dovoljno dokaza za to da su donatori previše često u tome uspevali. Još bi teže bilo dokazati to da je nametanje koncepta vodilo efektivnoj reformi mesnih sektora bezbednosti. Spoljašnji je pritisak u najboljem slučaju mogao da, kao u slučaju zemalja Zapadnog Balkana, podstakne domicilne režime da brže usvoje reformsku frazeologiju i da po meri svojih potreba donekle reorganizuju ovaj sektor. Donatori nisu, međutim, mogli lokalne vlastodršce privoleti na to da se voljno liše nasleđenih mehanizama partijske i/ili lične kontrole nad sektorom bezbednosti i njegovim akterima. Odnosno, nisu mogli da ih spreče u nameri da za svoje dnevne i uske političke svrhe povremeno (zlo)upotrebljavaju državne aparate sile, a posebno tajne službe.

Srbija se po svim pokazateljima uklapa u model razvojnog konteksta RSB⁷⁷, pre svega zato što pripada nedovoljno razvijenim zemljama. Mada, bilo bi preciznije reći da je reč o zemlji koja je zbog yu-ratova i autoritarne prirode bivšeg režima zaustavljena u razvoju.⁷⁸ Odatle je u njoj, nakon svrgavanja Slobodana Miloševića sa vlasti, na dnevnom redu bila sanacija, a ne razvoj. Zbog malih unutrašnjih resursa, njen su oporavak i dalji razvoj presudno zavisili od vanjske ekonomske i finansijske pomoći, kao i od tempa i efekata privatizacije. Međutim, nasuprot modelu, u Srbiji nakon promene vlasti nije došlo do značajnijeg preliivanja sredstva za društveni razvoj u sektor bezbednosti. Štaviše, pošto su sanacija i razvoj imali primat, usledio je trend opadanja ulaganja u državne aparate sile. O tome svedoči i činjenica da u proteklom periodu (2000–2008) vlasti Srbije nisu, na primer, pokazale ozbiljnu nameru da stvore poseban državni fond za reformu ovog sektora ili bar za reformu njegovih najvećih i najskupljih elemenata, kao što su vojska i policija.⁷⁹

Mesni nosioci vlasti do sada nisu, štaviše, uspeli, ili nisu hteli, da prepoznaju i uvažavaju vezu između RSB i društvenog razvoja Srbije. Kao što su, uostalom, propustili i to da otkriju moguće ekonomske i razvojne dobiti od bržeg dostizanja

⁷⁶ Hanggi, 11–12.

⁷⁷ Hanggi, 10.

⁷⁸ Vil Bartlet, „Privredna tranzicija u Srbiji od 2000. godine: trendovi i mogućnosti, *Bezbednost Zapadnog Balkana*, br. 7–8 (oktobar 2007–mart 2008): 56–64

⁷⁹ Istini za volju, Uredbom je bio osnovan Fond za reformu Vojske SRJ koji, međutim, nije postao delatan.

održive, nacionalne i individualne, bezbednosti. Nema, isto tako, dokaza za to da je donatorska zajednica uspela da podstakne, a pogotovo ne da primora, vlasti u Srbiji da zbog dobijene ili obećane pomoći brže i uspešnije reformišu nasleđeni sektor bezbednosti. Ovome ne protivreče, na primer, ni postepeno smanjenje vojnog budžeta, reorganizacija vojske i Ministarstva odbrane, delimična a odložena demilitarizacija policije ili pak znatno smanjenje broja zaposlenih u državnim aparatima sile. Tim manje, jer je vlast u Srbiji bila prinuđena da vuče ove poteze zbog ograničenih resursa kojima raspolažu razoreno i opljačkano društvo, te iscrpljena a nedelotvorna ekonomija. Ona je zbog toga morala veći deo budžeta i državnih investicija da ulaže u sanaciju socijalnih i ekonomskih posledica yu-ratova i Miloševićeve vladavine. U tome treba tražiti neke od razloga zbog kojih nova vlast nikad nije RSB tretirala kao jedan od ključnih preduslova za demokratizaciju Srbije, odnosno kao jednu od važnih poluga za njen brži razvoj. O tome, pored ostalog, svedoči i izbegavanje da se utvrdi cena koštanja bezbednosti Srbije ili da se izračunaju i javnosti predoče socioekonomski i bezbednosni troškovi, ali i dobiti od njenog potencijalnog ulaska u NATO i/ili EU. Kao što je, uostalom, i poslednja Vlada Vojislava Koštunice izbegla da Narodnu skupštinu i javnost izvesti o značenju, dometima i ceni proklamovane vojne neutralnosti Srbije.

Postoji još jedan važan razlog zbog kojeg se RSB Srbije ne može valjano istraživati ukoliko se posmatra isključivo u razvojnom kontekstu. On proističe iz činjenice da ovim, istini za volju modelski konstruisanim, kontekstom nisu obuhvaćene bezbednosne nepoznanice i rizici tranzicije u Srbiji. To jača naše uverenje da je ovaj pristup uglavnom izveden iz iskustava zemalja Centralne Evrope, u kojima je nakon sloma socijalizma između većine građana, političkih i bezbednosnih elita bila postignuta visoka saglasnost oko strategije budućeg razvoja, pa time i oko potrebe sprovođenja RSB. U Srbiji, međutim, takva saglasnost još uvek ne postoji. To pak olakšava političke i ideološke manipulacije ekonomskom i socijalnom, a videćemo kasnije, i bezbednosnom cenom tranzicije zbog koje su njeni gubitnici u periodima zaoštavanja unutrašnje krize lako bili pretvarani u protivnike demokratizacije Srbije. Odatle ćemo, ako RSB analiziramo samo u razvojnom kontekstu, ostati bez objašnjenja toga zašto su, na primer, zastoji u ekonomskom i socijalnom razvoju Srbije, udruženi sa političkim otporima njenoj tranziciji, ciklično pretili da prerastu u unutrašnje sukobe. Odnosno, zašto je stalno bila prisutna opasnost od izbornog ili vaninstitucionalnog zaustavljanja demokratizacije Srbije, a potencijalno i od retrogradne involucije poretka u njoj.

Neke od predočenih manjkavosti možemo nadoknaditi ako RSB Srbije razmotrimo u postautoritarnom kontekstu. Pre toga bi, dakako, trebalo otkloniti nejasnoće koje bi mogle nastati oko značenja ove sintagme. To je tim potrebnije, jer prefiks „post“ možemo tumačiti barem na dva načina. Ako ga shvatimo doslovno, on nam onda sugerše da je reč o društvu u kome je autoritarni poredak nepovratno demontiran, te da su, u skladu sa tim, u njemu ukinuti nedemokratski načini sticanja i raspodele moći i vlasti, kao i stare tehnologije vladanja. Odnosno, da su stvorene dovoljne pretpostavke za uspostavu demokratskog

poretka po uzusima modernog društva. Iz toga bi se onda dalo zaključiti da je u takvom društvu već uspešno dovršena RSB ili da se ona nesmetano obavlja uz punu podršku javnosti, te političkih i bezbednosnih elita. Ako je to pak tako, onda u takvim društvima nestaje „postautoritarni kontekst“, te i analiza zasnovana na njemu prestaje biti delotvorna.

Uzet, međutim, u užem značenju prefiks „post“ upućuje na zemlje u kojima su, za početak, jednokratnim aktom (izbori, puč, masovna pobuna stanovništva, strana intervencija) svrgnuti autoritarni vladalac i njegovi prvi doglavnici i u kojoj su se vojska, policija i tajne službe, kao i većina njihovih pripadnika prepotčinili, barem nominalno, novoj vlasti. Tad nam ova oznaka govori da su smenom vlasti stvoreni tek početni, a nužni preduslovi za (pro)demokratsku konsolidaciju društva. Ali i to da ona (konsolidacija) nije unapred zagarantovana, te da tek sledi simultani i rizičan, a dugotrajan proces uklanjanja autoritarnog poretka, odnosno ukorenjivanja demokratskog poretka. To znači da u takvim zemljama liberalno-demokratska reforma, kao i inherentna joj RSB, mogu biti i jesu strateški prioritet i cilj nove vlasti i njenih glasača, ali ne nužno i prioriteti ostalih političkih aktera ili celokupnog društva. Zato projekt demokratske reforme često, kao na primer u Srbiji, (p)ostaje samo jedna od konkurišućih opcija na mesnom političkom tržištu. Tim lakše, jer novoj vlasti sleduje da građanima (biračima) predoči, isporuči i naplati visoke troškove tranzicije. Usled toga može doći do znatnog pada podrške javnosti reformi i njenim izvođačima. To pak nove posjednike vlasti može podstaći na uvećavanje i gomilanje svoje moći u ime brže reforme ili u ime borbe protiv njenih protivnika (opozicije). U skladu sa tim može onda ojačati i njihova sklonost ka usvajanju i primeni autoritarnih i populističkih obrazaca vladanja koje su koristili njihovi prethodnici. Ukoliko razvoj događaja krene u ovom pravcu, treba očekivati da će zbog toga biti znatno umanjeni izgledi za demokratski usmerenu reformu sektora bezbednosti, a posebno za radikalnu reformu državnih aparata sile. Odnosno, da će u skladu sa tim i interes vladajućih elita za RSB opasti onog trenutka kad državne aparate sile stave, makar i nominalno, pod svoju političku kontrolu.

Srbija se, bez ikakve sumnje, uklapa u ovako skiciran postautoritarni mizanscen. U tom okruženju postaju još očigledniji ograničeni reformski dometi zbacivanja Miloševića i konceptualno-strateški nedostaci njegovih naslednika (demokratske opozicije – DOS). Tim pre, jer je izostanak radikalnog raskida sa starim režimom podstakao mutaciju i olakšao maskiranje autoritarnih obrazaca vladanja u Srbiji. Zahvaljujući tome, ratovima izvršena preraspodela društvenog bogatstva i moći ostala je, u osnovi, nedirnuta. Nova je vlast lako usvojila reformsku retoriku, ali se nije sasvim odrekla stare tehnologije vladanja. Politička je scena Srbije pluralizovana, ali njom još uvek dominiraju partije ustrojene po „firer“ principu.⁸⁰ Podela je vlasti ustavno zagarantovana i sistemski izvedena,

⁸⁰ Vladimir Goati, *Političke partije i partijski sistemi* (Podgorica: Fakultet političkih nauka, Univerzitet Crne Gore, 2008), 168-76.

ali je u praksi vidna dominacija njene, inače po meri iznuđenih koalicija feudalizovane, izvršne grane. Glavni je paket moći ostao u rukama lidera i vrhuški vladajućih partija i/ili koalicija, pa vlada i parlament uglavnom služe za naknadnu legalizaciju i legitimizaciju odluka donetih izvan sistema. Stvorene su, doduše, nezavisne institucije za nadzor sistema i vlasti (poverenik za informacije, ombudsman, državni revizor), ali njihov rad na razne načine opstruišu, pre svega, vlastodršci. Državni aparati sile jesu stavljeni pod političku kontrolu aktuelne vlasti, ali ne i pod demokratsku civilnu kontrolu parlamenta, sudstva i javnosti. Izostala je lustracija, a tajni dosijei građana još uvek su u posedu tek delimično reformisanih službi bezbednosti.⁸¹ Da bude teže, srpsko je društvo po raznim osnovama nanovo i snažno ideologizovano i politizovano. Politika je ponovo prepokrila celinu života u Srbiji, čime je zadugo sprečena uspostava autonomije društvenih sfera. Ujedno, potraga za novim kolektivnim identitetom odvija se u koordinatama mitologizovane nacionalne prošlosti, kao i uz puzeću desekularizaciju, odnosno klerikalizaciju države i društva.⁸²

Odatle se prave razmere uticaja razvojnih tegoba i autoritarnog nasleđa na tok i domete RSB u Srbiji mogu, uvereni smo, otkriti tek ukoliko ih razmotrimo u postkonfliktnom kontekstu. Pre nego što to učinimo, kratko ćemo ispitati osnovno značenje ove oznake. Uvođenjem prefiksa „post“ jasno se saopštava da je reč o zemlji u kojoj su konflikt i nasilje netom prekinuti ili okončani. To bi onda moglo značiti da su stečene početne pretpostavke za njenu pacifikaciju, odnosno za njenu normalizaciju i stabilizaciju, a potom i za razvoj. A u sklopu toga, i za postepeno otklanjanje glavnih uzroka sukoba, te za ublažavanje i saniranje njegovih najtežih posledica. Razumno je očekivati da su tom prilikom sukobljene strane i eventualni medijatori započeli stvaranje i uvođenje postupaka za predupređivanje i/ili rano zaustavljanje budućih sukoba. Sve to bi trebalo da, barem u načelu, pogoduje bržem demokratskom preoblikovanju dotične zemlje.

Međutim, čak i tamo gde je to tako, postkonfliktni kontekst nije sasvim lišen potencijala za obnavljanje starog sukoba ili za njegovo situaciono preusmeravanje prema spolja/unutra, odnosno prema novom protivniku. U takvim uslovima izgledi za izvođenje prodemokratske reforme i RSB u velikoj meri zavise od uzroka, prirode i posledica sukoba u datoj zemlji. Međutim, oni još više zavise od toga kako taj sukob i njegov ishod tumače unutrašnji politički akteri. Nesporno je, isto tako, da će se postkonfliktni kontekst u zemlji koja je tek izašla iz međudržavnog sukoba (rata) veoma razlikovati od onog koji nastaje u zemlji gde je tek završen unutrašnji sukob. Odatle su ovakve zemlje u nejednakoj meri podložne reformskim zahvatima. U oba slučaja mirovni i/ili konfliktni potencijali konteksta dodatno zavise od načina na koji je sukob okončan. Zbog toga će kontekst imati

⁸¹ Bogoljub Milosavljević, „Reforma policije i službi bezbednosti u Srbiji i Crnoj Gori: ostvareni rezultati i izneverena očekivanja,” u *Smisao reforme sektora bezbednosti*, eds. Miroslav Hadžić, Milorad Timotić i Bogoljub Milosavljević. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2004).

⁸² Filip Ejodus, „Bezbednost, kultura i identitet u Srbiji,” *Bezbednost Zapadnog Balkana*, br. 7–8 (oktobar 2007–mart 2008): 65–93.

jedna obeležja u zemlji gde je mir posledica kompromisa sukobljenih strana, druga tamo gde je mir plod poraza jednog od učesnika, a sasvim treća tamo gde je mir nametnut političkom i/ili vojnom intervencijom spolja.

No, u svakom od ovih scenarija je u prvom koraku nužan prelaz zemlje (društva) iz ratnog u mirnodopsko stanje. Malo je, međutim, verovatno da taj posao uspešno mogu, kao i da hoće obaviti protagonisti dojučerašnjih, pogotovo unutrašnjih, sukoba. Odatle hitra smena ratovođa i njihovih bezbednosnih elita postaje neizbežna. To bi pak trebalo da bude samo početni, a nužan korak u radikalnoj reformi zatečenog sektora bezbednosti i nasleđenih aparata sile. Na nivou načela, to u podjednakoj meri, ali iz različitih razloga, važi kako za pobedničku, tako i za poraženu stranu. U prvom slučaju da bi bilo sprečeno to da u ratu stečena vojna (sve)moć nakon njegovog okončanja bude pretočena u političku. U drugom pak da bi bila umanjena opasnost od redirekcije sukoba prema unutra i od političke zloupotrebe poraza radi opstajanja na vlasti ratovođa i njihovih izvršilaca. Tačnost ove (pret)postavke potvrđuju i iskustva ratom stvorenih zemalja Zapadnog Balkana. Naime, tek kada su, na primer, u Srbiji i Hrvatskoj sa vlasti 2000. godine otišli glavni tvorci rata (Slobodan Milošević i Franjo Tuđman) umanjena je opasnost od obnavljanja međudržavnih sukoba, odnosno od njihovog pretakanja u unutrašnji sukob. Time, dakako, nije nestala potreba za sprovođenje reforme nasleđenih bezbednosnih snaga i formacija. Dapače, ona je tad postala urgentna, kao što su, barem nominalno, bili narasli i izgledi za njen uspeh. Za tu je svrhu trebalo prvo smeniti centralni kor vojnih, policijskih i tajnoslužbujućih moćnika. Pokazalo se, međutim, na primeru Srbije i Hrvatske, dakako iz različitih razloga, da to nije jednostavan poduhvat. Deo objašnjenja treba, držimo, potražiti u različitim obeležjima i u nejednakom dejstvu postkonfliktnog konteksta u svakoj od pomenutih zemalja.

Neko bi, dabome, mogao negirati postojanje postkonfliktnog konteksta u Srbiji, pozivajući se na činjenicu da Srbija nikad nije objavila rat svojim prvim zapadnim susedima (bivšim republikama SFRJ), te da zvanično nije bila učesnik yu-ratova. Neko drugi bi pak mogao da ustvrdi da je u Srbiji takav kontekst nastao tek nakon NATO agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju (SRJ) i posledičnog izuzimanja Kosova i Metohije (KiM) iz nadležnosti Srbije (mart–jun 1999. godine).

Ako iz formalnih razloga i prihvatimo uslovno prvu tvrdnju, to neće otkloniti činjenicu da su brojni građani Srbije, milom ili silom, učestvovali – u početku kao vojnici JNA, a potom i kao borci Vojske Republike Srpske Krajine (VRSK) ili Vojske Republike Srpske (VRS), odnosno Vojske SRJ, te kao pripadnici brojnih paravojnih formacija – u ratovima u Sloveniji, Hrvatskoj i BiH. O tome, pored ostalog, svedoče presude koje je Tribunal u Hagu, do sada civilnim i vojnim komandantima zapadnih srpskih vojski, kao i manjem broju njihovih potčinjenih, izrekao za zločine počinjene tokom ratova u Hrvatskoj i BiH. Tome treba dodati i presude sudova u Srbiji, BiH i Hrvatskoj izrečene vođama i pripadnicima raznih paravojnih jedinica koje su nastupale pod srpskim obeležjima. Podsetimo i na

to da su u Hagu u toku i suđenja prvim Miloševićevim saradnicima kojima se na teret stavljaju ne samo pružanje vojne i logističke podrške VRSK i VRS tokom ratova u Hrvatskoj i BiH, već i zločini za koje se tvrdi da su ih njihovi potčinjeni počinili protiv Albanaca na Kosovu i Metohiji tokom 1998. i 1999. godine. Već rečeno dovoljno je da možemo tvrditi da su država Srbija i njeni žitelji u periodu od 1991. do 1999. godine i bez objave rata faktički živeli ne samo u ratnom okruženju, već i u ratnom stanju. Za našu je temu, međutim, daleko važnije to da su Srbija i njeni stanovnici sve ovo vreme snosili, kao i da danas još uvek snose, razorne – ekonomske, socijalne, političke, demografske, kulturne, bezbednosne – posledice svog (ne)učestvovanja u rečenim ratovima.

Jednako je sporan i drugi, u suštini redukcionistički, argument. Pre svega zato što se njime NATO upad na KiM želi tumačiti odvojeno od tokova i posledica prethodnih, a prelivajućih yu-ratova. Štaviše, time se želi isključiti ikakva odgovornost Slobodana Miloševića i njegovog režima za ratove na prostoru bivše Jugoslavije, a potom i za prethodne sukobe na KiM i vojno-policijsku represiju, koji su na kraju ne samo podstakli i legitimisali masovnu oružanu pobunu Albanaca, već su i poslužili kao povod i izgovor za NATO bombardovanje.⁸³ Zbog toga je već postojeći postkonfliktni kontekst u Srbiji, nakon povlačenja Vojske SRJ i policije sa Kosova (11. jun 1999), poprimio samo dodatna obeležja i značenja. Belodanim je tada, nadasve, postalo to da je Srbija na KiM, nezavisno od Miloševićeve objave pobede nad NATO, doživela vojni i politički poraz. U tom trenutku su se u političko, socijalno, ekonomsko i bezbednosno polje Srbije udruženo sile sve negativne posledice prethodećih yu-ratova da bi u njemu, pored ostalog, izoštrile stare i uspostavile nove – političke i ideološke – podele. Pod snažnim dejstvom ovih posledica, kao i pod dejstvom naraslog nezadovoljstva većine stanovništva ubrzo je sklonjen i Miloševićev režim (5. oktobar 2000).

Pokazalo se, međutim, da su ustoličenjem nove, po samonajavi demokratske, vlasti samo delimično umanjene, ali ne i otklonjene sve opasnosti od izbijanja sukoba u Srbiji. Između ostalog i zato što su čelnici DOS već 6. oktobra počeli da, zbog međusobnih opreka i sukoba interesa, umnožavaju i uvećavaju konfliktne potencijale zatečenog konteksta. Linije tadašnjih i potonjih podela i sukoba unutar nove vlasti, ali i između građana (birača) isticale su iz dva glavna izvora i njihovih brojnih utoka. U manifestnoj ravni na delu je bio politički i ideološki sukob oko tempa, sadržaja, zahvata, metoda i ciljeva započetih i projektovanih promena. Jedni su, predvođeni Demokratskom partijom Srbije (DSS) i tadašnjim predsednikom SRJ Vojislavom Koštunicom, navodno hteli da menjaju stari poredak, ali da pri tom u ime legalizma sačuvaju njegove ustavne i sistemske temelje.⁸⁴ U tome su ih, dabome, snažno podržavale partije pretekle iz bivšeg režima – Srpska radikalna stranka (SRS) i Socijalistička partija Srbije

⁸³ Miroslav Hadžić, *Bezbednosni dometi NATO intervencije na Kosovu* (Beograd: Centar za antiratnu akciju – Politički tim, 2000).

⁸⁴ Đokica Jovanović, „Legalitet ili diskretna odbrana nacionalizma,” u *Revolucija i poredak*, urs. Ivana Spasić i Milan Subotić. (Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2001).

(SPS). Drugi su pak, predvođeni Demokratskom partijom (DS) i ondašnjim predsednikom Vlade Srbije Zoranom Đinđićem, bili skloni da zarad brzih reformi što pre, pa ako treba i tzv. revolucionarnim metodama, demontiraju stari režim i uklone njegove preostale nosioce.

Dalji će sled događaja pokazati da su se iza tekućih opreka oko reforme krile dijametralno suprotne vizije budućeg izgleda i ustrojstva Srbije. Odatle i sporovi oko toga ko, kako i kuda treba da je vodi. Jedni su Srbiju hteli što pre da uvedu u NATO i EU, a drugi da je neopozivo privežu uz Rusku Federaciju. Oštre su nesaglasnosti nastajale i tokom tumačenja sadašnjosti u Srbiji. Usledilo je, potom, oprečno čitanje i dnevno-političko korišćenje njene skorašnje i davnašnje prošlosti. Odatle su za nedaće u kojima se Srbija našla optuživani krivci sa raznih strana i iz različitih vremena.⁸⁵ Pod pritiskom krizne stvarnosti naglasak je veoma brzo sa yu-ratova i uloge Srbije u njima prenesen na pristigle posledice. Ujedno je tačka političke polarizacije i kristalizacije izmeštena iz unutrašnjeg (socioekonomskog) u međunarodno polje. U njenom se strogom centru pak odmah našao, da bi tu ostao do danas, spor oko tumačenja i ispunjavanja obaveza Srbije (SRJ) prema Tribunalu u Hagu. Bilo je to, u stvari, samo drugo ime za opreke oko uloge Srbije u yu-ratovima. Vojislav Koštunica i njegovi epigoni odricali su ikakvu odgovornost Srbije za ratno rasturanje Jugoslavije, tvrdeći da su za to jednako krivi svi ondašnji akteri – bivše republike, narodi i njihove vođe. U skladu sa tim oni su, uprkos obavezama SRJ koje je preuzeo još Slobodan Milošević, prvo odbijali, a potom i dugo odlagali to da osumnjičene za ratne zločine izruče Tribunalu u Hagu. To ih, istini za volju, nije sprečilo da tokom mandata dve vlade koje su predvodili (2003–2008) patentiraju i delom uspešno primene model tzv. dobrovoljne predaje okrivljenih iz Srbije. Za razliku od njih, Vlada Zorana Đinđića je nakon kraćeg oklevanja, izbegavši pri tome raspravu o doprinosu Srbije yu-ratovima, rešila da sudu u Hagu, pravdajući se ranije preuzetim međunarodnim obavezama Srbije, isporuči neke od optuženih, uključujući u to i Slobodana Miloševića (jun 2001).

Zbog velikih razlika i snažnih sukoba unutar DOS, reformski je diskurs brzo izgubio primat, a javnost Srbije bila je ponovo zaokupljena velikim nacionalnim i državnim temama. Uporedo je menjana politička mapa Srbije, u koju su unošene nove linije unutrašnjih podela i sukoba, te je odnos prema starom režimu vrlo brzo prestao da bude centralna politička vododelnica. Podele su pak primarno ishodile iz posvemašnje i ubrzane političke potrage za novim – nacionalnim i državnim – identitetom, ali su bile i njena posledica. Na jednoj strani su se našli (samozvani) posednici (pred)znanja o unapred datom i nepromenljivom suštastvu srpskog nacionalnog identiteta koje, po njihovom mišljenju, da bi ostalo netaknuto, zahteva vraćanje Srbije i Srba svojim svetosavskim korenima i tradicionalnim vrednostima. Oni su, pri tome, sebi namenili ulogu vrhovnih tumača i merača tuđe nacionalne pravovernosti. Na drugu su stranu stigli svi oni koji su,

⁸⁵ Jovan Bajford, *Teorija zavere, Srbija poriv „novog svetskog poretka“* (Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2006).

ma koliko nemušto, hteli da u Srbiji premoste jaz između modernosti i tradicije, a da nacionalni identitet, makar i bez te namere, ostave otvorenim za (pre) oblikovanje po meri novog vremena i njegovih (srpskih) savremenika. Tako su političke elite ponovo uspele da sklone pažnju žitelja Srbije sa tegoba tranzicije, te da ih zabave ontološkim pitanjima svoga sopstva. Isto je tako i Milošević pre njih uspevao, barem povremeno i delimično, da slomom socijalizma i druge Jugoslavije motivisano nezadovoljstvo svojih podanika u Srbiji, ali i Srba izvan nje, prenese u političku i ideološku (nacionalno-versku) ravan, a potom pretoči u strah od Drugih, sa kojima se onda ušlo u (neobjavljeni) rat radi konačnog namirivanja istorijskih računa.⁸⁶

Budući da je (novi) rat protiv vanjskih Drugih sada bio zabranjen, Srbe su njihove elite uputile na to da Drugog nađu u sebi i da ponovo krenu u međusobni politički i ideološki obračun. Ovo je bilo tim lakše, što su zbog spolja nametnutog mira snage i energije rata i destrukcije, generisane u Srbiji tokom 90-ih, sada bile usmerene prema unutra. Zahvaljujući tome, u Srbiji su se nakon smene Slobodana Miloševića susrele, uvezale i iskristalisale stare, samo sada preoblikovane, i novonastale prepreke uspešnog sprovođenja reforme društva i sektora bezbednosti. Njihovom je izrastanju presudno doprinelo – političko, ideološko i interesno – sprezanje dela novih vladajućih elita, blago rečeno nesklonih reformi, sa ratnim elitama, kriminalnim grupama i skrivenim delovima državnih aparata sile. U prilog tome išlo je i oklevanje tzv. reformske struje DOS nastalo povodom opsega i svrhe promena u službama bezbednosti, vojsci i policiji.⁸⁷ Utoliko je i ubistvo premijera Đinđića (12. mart 2003) bio jasan, a opasan znak spremnosti ratnih elita i njihovih, novih i starih, političkih zastupnika da svim sredstvima očuvaju stečene ratne dobiti. Odnosno, bio je to znak njihove rešenosti da po svaku cenu spreče političko i sudsko utvrđivanje i sankcionisanje svoje odgovornosti za rat i propadanje Srbije. Odatle je serija vojnopolicijskih incidenata tokom 2001. i 2002. godine, krunisana ubistvom premijera Đinđića, uz ostalo pokazala i to da nova vlast nema efektivnu kontrolu nad aparatima državne sile. Štaviše, u tom je trenutku postalo jasno da su se skriveni delovi

⁸⁶ Nebojša Popov, ur., *Srpska strana rata, Trauma i katarza u istorijskom pamćenju, tom I i II*, drugo izdanje (Beograd: Samizdat FREEB92, 2002).

⁸⁷ O tome ubedljivo svedoči činjenica da su njihovi poslanici u razmaku od nekoliko dana tokom jula 2002. godine usvojili, prvo u Skupštini SRJ, a potom i u Narodnoj skupštini Srbije, dva potpuno različito postavljena i oblikovana zakona o službama bezbednosti. Zakon kojim je uređen status saveznih službi bio je opremljen potrebnim instrumentima i procedurama za demokratski, a nadasve parlamentarni nadzor njihovog rada. Nasuprot tome, Zakon o novoformiranoj Bezbedno-informativnoj agenciji (BIA) bio je lišen takvih procedura. U prvom slučaju bilo je vidljivo htenje da se pod kontrolu stave vojne službe, koje su zbog prethodnog hapšenja potpredsednika republičke vlade Perišića, doživljene kao velika pretnja. U drugom je pak slučaju bila vidljiva želja da se BIA potčini tadašnjem premijeru (šire o tome: Bogoljub Milosavljević, „Reforma policije i službi bezbednosti u Srbiji i Crnoj Gori: ostvareni rezultati i izneverena očekivanja,“ u *Smisao reforme sektora bezbednosti*, urs. Miroslav Hadžić, Milorad Timotić i Bogoljub Milosavljević. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2004).

vojske, policije i tajnih službi svrstali uz protivnike reforme, te da su spremni da svoju silu stave na raspolaganje političkim restauratorima starog režima.

Zbog svega ovoga je (pro)demokratski preobražaj postkonfliktne i postautoritarne a nerazvijene Srbije sve vreme bio suočen sa novim i dodatnim bezbednosnim pretnjama. Samo su one ovog puta bile unutrašnjeg porekla. One su bile, između ostalog, krajnji proizvod izbegavanja DOS da javnosti Srbije jasno predoči njen ratni saldo i da je suoči sa svodnim porazom. Odnosno, izbegavanja da je suoči sa, u međuvremenu naraslom, cenom tranzicije, kao i sa vremenskom iznudicom u kojoj Srbija mora (treba) tu tranziciju da ostvari. Zbog toga je u uslovima periodičnog zaoštavanja društvene krize bila moguća ne samo politička blokada reformi, već je sve vreme realnom ostajala i mogućnost restauracije starog poretka. Zahvaljujući svemu tome, sve do danas nije potpuno rešena dilema oko toga da li je reforma u Srbiji konačno dospela do tačke nakon koje više nema povratka u nedemokratski poredak.

Tokovi sekuritizacije i desekuritizacije u Srbiji

Potrebno je stoga upitati se zbog čega je u Srbiji, uprkos mirnoj smeni starog režima, sve vreme postajala, a periodično i rasla, opasnost od izbivanja unutrašnjih sukoba. Odnosno, zbog čega su nova vlast, ali i njeni oponenti, svoje političke opreke oko smera, svrhe i cene tranzicije sve vreme predstavljali kao sudbonosne za opstanak srpske nacije i države.

Do delimičnih se odgovora na ova pitanja može doći ako za analizu konteksta u Srbiji upotrebimo koncept sekuritizacije, koji su osmislili autori tzv. Kopenhavske škole studija bezbednosti.⁸⁸ Pre toga, oni su za analitičke svrhe ustanovili postojanje pet sektora bezbednosti – vojnog, političkog, ekonomskog, socijetalnog, ekološkog – čime su proširili zahvat i značenje pojma bezbednosti. Potom su za analizu svakog od sektora koristili svoj koncept sekuritizacije.⁸⁹ U sklopu toga ustvrdili su da je kolektivni (nacionalni) identitet glavni referentni objekat u sektoru socijetalne bezbednosti. Nacionalna država se, u toj interpretaciji, pojavljuje kao tačka (prostor) susretanja i prožimanja kolektivnog identiteta i bezbednosti.⁹⁰ U temelju se njihove bezbednosne uzajamnosti, smatraju ovi autori, nalazi problem opstanka i jednog i drugog entiteta.

Odatle je za Vivera (Waever) bezbednost delatnost koja referiše na samu sebe (*self-referential practice*). Odnosno, delatnost kojom se nekim događajima

⁸⁸ Ralf Emmers, "Securitization," in *Contemporary Security Studies*, ed. Alan Collins. (Oxford: Oxford University Press 2007), 109–25.

⁸⁹ Barry Buzan and others, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Reinner Publishers, 1998), 119–20.

⁹⁰ Ole Weaver, "European Security Identities," *Journal of Common Market Studies*, Vol. 34, no. 1 (March 1996): 104.

ili procesima primarno daju, zahvaljujući preovlađujućem javnom diskursu i zatečenoj političkoj konstelaciji, bezbednosna značenja. Shodno tome, nastavlja on, studije bezbednosti usmerene su ka istraživanju razloga i postupaka zbog kojih neko pitanje (događaj, proces) postaje bezbednosno pitanje.⁹¹

Utoliko je i koncept sekuritizacije zasnovan na poimanju bezbednosti kao jezičkog akta (*speech-act*). U skladu sa tim Buzan i saradnici bezbednost, uprošćeno rečeno, opisuju kao osobiti postupak jezičkog tumačenja i oblikovanja nekog pitanja (događaja, procesa) u datom društvenom (političkom) kontekstu. Bezbednosni diskurs, po njihovom mišljenju, počiva na (političkoj) dramatisaciji datog pitanja, odnosno događaja ili procesa. Ovaj se efekat postiže tako što se ta pitanja, procesi ili događaji javnosti (publici) predstavljaju i tumače kao egzistencijalna pretnja za opstanak njihove nacije i/ili države. Pošto takvu pretnju treba otkloniti odmah, uspostava (obnova) bezbednosti date države i/ili nacije (treba da) ima apsolutni (politički) prioritet. U to ime onda nosioci vlasti od javnosti (publike) traže podršku za primenu posebnih (vanrednih) ovlašćenja i mera, odnosno traže da ona pristane na (privremeno) suspendovanje i/ili kršenje postojećih (ustavnih, zakonskih i političkih) normi i procedura. Drugim rečima, pošto je opstanak nacije i države vrhovni cilj koji opravdava upotrebu svih raspoloživih sredstava i metoda, od publike (javnosti) se traži da pristane na to da se rešavanje sekuritizovanog pitanja izmesti iz političkog – konstitucionalnog i institucionalnog – polja. Ako publika prihvati i podrži ovaj zahtev, tad se može, tvrde oni, zaključiti da je dotični problem (događaj, proces) uspešno sekuritizovan.⁹²

Analogno ovome, desekuritizaciju bismo mogli sažeto opisati kao postupak jezičke (diskurzivne) reinterpetacije nekog pitanja (procesa, događaja). U toku ovog postupka rečeno pitanje biva lišeno, prethodno mu pripisanih, bezbednosnih značenja, te zahvaljujući tome prestaje biti predstavljano i tumačeno kao pretnja za opstanak nacije i njene države. Kada se to dogodi, dato se pitanje vraća u regularni politički saobraćaj i za njegovo rešavanje koriste se samo politička sredstva i institucionalizovane procedure.

Da bi koncept (de)sekuritizacije bio uspešno iskorišćen za bolje razumevanje osobenosti konteksta u Srbiji, prethodno bi trebalo uraditi kvantitativnu i kvalitativnu analizu dominantnih diskursa u posmatranom periodu (2000–2008). Tom bi prilikom trebalo saznati i ko su bili glavni sekuritizujući akteri, te kojom su vrstom socijalnog kapitala raspolagali.⁹³ Iz dobijenih bi nalaza potom trebalo izdvojiti centralne teme (događaje, procese) pređašnjih ili tekućih postupaka

⁹¹ Weaver, 104.

⁹² Barry Buzan and others, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Reinner Publishers, 1998).

⁹³ Na ovom mestu podsećamo na upozorenje Buzana i saradnika da je moć za vršenje sekuritizacije asimetrično raspoređena među akterima, te da samo oni koji svoj jezički akt mogu de pretvore u delo mogu efektivno definisati bezbednosne pretnje i alternativne strategije za dostizanje bezbednosti. Videti u Barry Buzan and others, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Reinner Publishers, 1998).

(de)sekuritizacije. U sklopu toga bi, dabome, trebalo posebno istražiti da li je – a ako jeste, zašto je, kada je i kako je – reforma sektora bezbednosti Srbije ili njenih pojedinačnih aktera bila, kao i koliko dugo je bila, predmet (de)sekuritizacije, te koje su posledice toga. Zatim bi trebalo utvrditi da li su i koji su procesi sekuritizacije u Srbiji (bili) okončani pribavljanjem saglasnosti mesne publike za primenu vanrednih mera i postupaka. Ako pak saglasnost nije pribavljena, trebalo bi onda otkriti zašto je predmetna sekuritizacija bila neuspešna. Odnosno, u slučajevima kada je ona bila uspešna, trebalo bi utvrditi da li su, a ako jesu, kada su i zašto ukinute posebne mere, te kako su nakon toga tekli procesi desekuritizacije. Tek nakon pribavljanja svih ovih nalaza bili bi stvoreni dovoljni uslovi za bliže ispitivanje vrste i stepena povezanosti procesa (de)sekuritizacije i RSB u Srbiji.

Budući da ovakva istraživanja u Srbiji do sada nisu rađena, naši će uvidi o tokovima (de)sekuritizacije nužno biti hipotetički. Upravo ćemo zato ovom prilikom pokušati da samo u glavnim crtama predočimo njenu unutrašnju dinamiku, te da ukažemo na neke od njenih mogućih konsekvenci. Ovom se riziku izlažemo, jer smo uvereni da čak i preliminarni uvidi, koji čekaju kasniju empirijsku proveru i potvrdu, odnosno opovrgavanje, mogu baciti dodatno svetlo na kontekst u kome se izvodi(la) RSB u Srbiji.

Ovde ćemo zastupati tezu da je sekuritizacija bila sastavni, važan i prateći deo, ali i krajnji proizvod ključnih političkih procesa koji su u Srbiji tekli od sredine 80-ih godina prošlog veka do danas. Utoliko je sekuritizacija bila jedan od oblika njihovog jezičkog imenovanja i ospoljavanja, te izoštravanja i oživotvorenja. Ona je, odatle, nužno ishodila iz neprekidne i snažne unutrašnje, a ekstremne politizacije opstanka Srbije i srpskog naroda da bi uzvratno postajala povod za dodatnu dramaturgiju politike. U ništa manjoj meri ona se može razumeti i kao simultana diskurzivna reakcija na sistematsku spoljašnju sekuritizaciju Srbije, kojom je ova od početka 90-ih predstavljena kao glavna pretnja po bezbednost svojih prvih suseda i drugih etničkih zajednica, te imenovana kao glavni krivac za yu-ratove. Posvemašnja i trajna politizacija opstanka Srba i Srbije tendencijski je pak vodila ka unutrašnjoj sekuritizaciji, što je njene aktere podsticalo na to da javnosti stalno i iznova ispostavljaju zahteve, kao što su i pokazivali, i htenje da napuste polje (uređene) politike i da primene posebne mere.

Povodi i motivi za sekuritizaciju su u Srbiji isticali iz različitih izvora, te je i ona popimala raznovrsne oblike. Tempo joj je bio nejednak, a menjao se i njen intenzitet. U skladu sa tim, ona je imala i promenljiv uspeh. Brže ili sporije su se, takođe, menjali uži i širi kontekst u kome je ona nastajala i na koji je delovala. Odatle se tokovi sekuritizacije u Srbiji jedino mogu valjano razumeti ukoliko ih shvatimo kao deo međusobno povezanih procesa sekuritizacije prvo u SFRJ, a potom i u podregionu Zapadnog Balkana. Kada su se u yu-rat uključili i spoljašnji umešači, narastao je broj sekuritizujućih aktera, a proširen je i zahvat sekuritizacije. To u istoj meri, dabome, važi i za procese sporadične i/ili postepene, odnosno privremene desekuritizacije nekih od pitanja koja se javljaju u međusobnim odnosima naroda i zemalja ovog područja.

U Srbiji su se, isto tako, tokom rečenog vremena, a po tempu promena na vlasti, menjali i smenjivali sekuritizujući i funkcionalni akteri⁹⁴, ali se delimično menjala i publika, odnosno njena podatnost sekuritizaciji. Kao što je, uostalom, i lista posebnih mera, za čiju se primenu želeo dobiti pristanak mesne publike, bivala uglavnom nedorečena i promenljiva, a neretko i nedovršiva. Uprkos svim menama, sekuritizacija je, po našem mišljenju, poslednjih dvadeset godina bila jedna od konstanti, ali i determinanti političke i bezbednosne dinamike u Srbiji. Utoliko se može reći da su Srbija i njeni žitelji sve ovo vreme bili izloženi sekuritizaciji. U istoj su ih meri ujedno i neprekidno sustizale negativne posledice sekuritizacije, koje su potom postajale novi razlog za njeno povremeno, manje ili više uspešno, obnavljanje i intenziviranje. Na to upozorava, pored ostalih, i činjenica da je snažna sekuritizacija u Srbiji započeta povodom događaja na Kosovu i Metohiji sredinom 80-ih da bi se ista tema u njen centar vratila marta 2008. godine, nakon jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova.

Odatle se može ustvrditi da se sekuritizacija u Srbiji tokom poslednjih dvadeset godina odvijala u talasima. Poprimala je raznovrsne forme i tekla u više uporednih, ali i ukrštajućih pravaca, doživljavajući pri tome uspone i padove. Međutim, povremeno menjanje referentnog objekta ili oscilacije u njenom intenzitetu nisu nužno bile i uvod u desekuritizaciju, sva je prilika, samo privremeno napuštanih ili odlaganih tema.⁹⁵

Prvi i presudni talas sekuritizacije se u Srbiji događao tokom druge polovine 80-ih godina prošlog veka. Neraskidivo je bio povezan sa procesima međusobne sekuritizacije republičkih i nacionalnih aktera u jugoslovenskom krugu. Početne pretpostavke za interaktivnu sekuritizaciju stvarane su političkom dramtizacijom krize socijalizma. Kriza je na površinu izvela temeljne manjkavosti i protivrečnosti Jugoslavije da bi one, udruženom sekuritizacijom, ubrzo postale ključni preduslov za njeno političko, a potom i ratno ukidanje. Postepeno napuštanje, a zatim i odbacivanje ideje i poretka socijalizma nepovratno je lišilo drugu Jugoslaviju legitimiteta. Usledili su sporovi oko izgleda buduće političke zajednice (konfederacija vs. moderna federacija), koji su ubrzo pretočeni u međunacionale sukobe i omraze. Za tu je svrhu svakodnevno proizvođena nova i drugačija prošlost, koja je potom postajala glavni dokaz za to da je ostanak u

⁹⁴ Sekuritizujući akteri su, po mišljenju Buzana i saradnika, svi oni akteri koji svojim jezičkim aktom imenuju glavni objekat zaštite, kao i egzistencijalnu pretnju za njegov opstanak da bi na osnovu toga zahtevali primenu posebnih mera. Rečeni autori ovu moć pripisuju političkim vođama, državnoj birokratiji (uključujući tu i vojnu, policijsku i tajnoslužbujuću), kao i vladi, lobistima i grupama za pritisak (Barry Buzan and others, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Lynne Rienner Publishers, 1998), 40. U funkcionalne aktere oni pak svrstavaju sve one koji značajno utiču na dinamiku u sektoru bezbednosti, odnosno one koji mogu da utiču na donošenje bezbednosnih odluka i koji očekuju da će im sekuritizacija doneti neke koristi (Buzan, 36).

⁹⁵ Na opasnost od ponovne ekstremne politizacije, a potencijalno i od sekuritizacije srpsko-hrvatskih odnosa upozorava i reagovanje javnosti u Beogradu i Zagrebu na odluku Međunarodnog suda pravde u Hagu da se proglasi nadležnim za postupanje po tužbi Hrvatske protiv Srbije, kojom se tuženoj strani na teret stavlja genocid.

bilo kakvoj yu-zajednici ne samo nemoguć, već i štetan, odnosno opasan. U centru se sporova, a time i u centru međusobne sekuritizacije, ubrzo našao način izlaska iz Jugoslavije. Budući da nacionalrepubličke elite nisu htele i/ili mogle da se dogovore oko toga kako da je sporazumno ukinu, usledila su jednostrana istupanja koja su, potom, postala povod za njeno nasilno prekrajanje.

Javnom scenom Srbije tog vremena dominirala su dva, u početku međusobno sukobljena, diskursa, čiji su protagonisti pripadali različitim političkim opcijama i kulturama. Zastupnici prvog – vladajuća politička elita okupljena oko Slobodana Miloševića, kao i njeni akademski, pesnički, medijski i generalski saputnici – krizu socijalizma i Jugoslavije dugo su objašnjavali po komunističkom i ideološkom ključu. Sebe su predstavljali braniocima i jednog i drugog. Štaviše, čak i u trenutku kada su se nakon početka rata, a u iznudici otvoreno legitimisali kao jedini ovlašćeni zaštitnici srpske nacije – za šta su dobili i snažnu podršku pravoslavnog klera i tadašnje opozicije – oni nisu bili spremni da zbog toga napuste projekat „Jugoslavija“, dakako, oblikovan po meri njihovog viđenja srpskih nacionalnih i državnih interesa. Zato je i bilo moguće to da Slobodan Milošević, u ime borbe za zaštitu navodnih srpskih interesa, sve vreme čuva i održava živom Jugoslaviju, a da Srbija na kraju (2006) do državne samostalnosti stigne protiv svoje volje, odnosno odlukom referendumskih glasača iz Crne Gore.

Na scenu su uporedo sa Slobodanom Miloševićem stupali i raznorodni zastupnici i tvorci drugog i drugačijeg diskursa. Oni su, u zavisnosti od svoje ideološke orijentacije, krizu socijalizma prikazivali ili kao priliku za obnovu srpske monarhije i devetnaestovekovne tradicije ili kao šansu za demokratsku obnovu Srbije i Jugoslavije. Uprkos razlikama koje su postojale između vlasti i opozicije tokom 80-ih i 90-ih – sa izuzetkom malobrojnih zastupnika liberalno-demokratske i građanske opcije – oba su diskursa počivala na nizu zajedničkih postulata, te bila oblikovana oko sličnih narativnih tokova i konstrukata. Štaviše, vlast i opozicija su se sve vreme nadmetale ne bi li stekle primat u konstruisanju razloga za rat i oružano spasavanje srpske nacije.

Stoga je sekuritizacija, uprkos situacionim varijacijama, imala čvrsto i nepromenljivo tematsko jezgro. U njegovom se centru sve vreme nalazio problem opstanka Srba i Srbije, odnosno strah da će zbog jednostranog ukidanja Jugoslavije i nicanja novih država – kako se tvrdilo, po scenariju i pod patronatom spoljašnjih umešača – biti do krajnosti ugrožen srpski nacionalni i biološki supstrat. Dominacija zavereničkog, a u osnovi samoamnestirajućeg⁹⁶ tumačenja uzroka i razloga za ratno rasturanje Jugoslavije nužno je vodila samoviktimizaciji⁹⁷. U skladu sa tim, Srbija i Srbi su, pre svega sami sebi, bili predstavljani kao nedužne žrtve (svetske) antisrpske zavere.

⁹⁶ Miroslav Hadžić, *Sudbina partijske vojske* (Beograd, Samizdat FreeB92, 2001), 9–32.

⁹⁷ Vlasta Jalušić, „Rod i viktimizacija nacije,” u *Nasilno rasturanje Jugoslavije*, ur. Miroslav Hadžić. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2004), 145–66.

Iz ovog su jezgra pak proisticale tri međusobno povezane i nepromenljive linije sekuritizacije u Srbiji. Uzduž prve linije srpski su akteri trajno sekuritizovali međunarodnu zajednicu i njene glavne eksponente (SAD, NATO, Nemačka itd.). Lista ovih poslednjih bila je, dabome, promenljiva i situaciono uslovljena, pa su po potrebi na nju povremeno stavljani Vatikan, Austrija, Velika Britanija i tako redom. Kretanje po drugoj liniji vodilo je sekuritizaciji tadašnjih jugoslovenskih partnera i rivala (nacija i republika), te je rezultiralo njihovim predstavljanjem prvo kao političkih i nacionalnih, a potom i kao ratnih protivnika. Duž treće linije tekla je unutarsrpska sekuritizacija sopstvenog Drugog, zasnovana na binarnoj, a manihejskoj konstrukciji „pravih srpskih patriota“ i „izdajnika srpstva“.

Povrh svega toga, srpska je (samo)sekuritizacija od početka bila geografski, ali i tematski decentralizovana i pluralizovana. U krug vodećih sekuritizujućih aktera odmah su ušli čelnici političkih i nacionalnih pokreta (partija) Srba izvan Srbije, a posebno onih iz Hrvatske⁹⁸ i BiH. Oni su sekuritizacijski temat proširili i osnažili oživljenim srpskim traumama iz II svetskog rata. Svoje su akte sekuritizacije opravdavali činjenicom da su bili suočeni sa obnovom i brzim porastom ekstremnog hrvatskog i bošnjačkog nacionalizma srbofobične provenijencije. Emitovana zabrinutost za sudbinu srpskog naroda u Hrvatskoj i BiH postala je još uverljivija nakon izborne pobede Franje Tuđmana i HDZ u Hrvatskoj, odnosno nakon pobede Alije Izetbegovića i SDA u BiH.

Prvi je talas sekuritizacije, uz puno sadejstvo aktera iz ondašnjih yu-republika i nacija, uspešno okončan juna 1991. godine stupanjem pripadnog stanovništva u međusobni rat. U njegovom su se zahvatu ujedno našli svi pripadnici srpske etničke zajednice u Jugoslaviji, ali i svi tadašnji žitelji Srbije. Sukcesivno je potom usledio drugi, višedelni i višesmerni, talas sekuritizacije, koji je trajao od izbijanja yu-rata do svrgavanja Slobodana Miloševića sa vlasti.

U srpskom je krugu dominantni diskurs bio oblikovan u skladu sa dinamikom rata, te početnim uspesima, kao i kasnijim porazima srpskih vojski i paravojski. On je u istoj meri bio uslovljen tempom i opsegom, kao i posledicama direktnog stranog (*third part interventions*) mešanja u yu-ratove, odnosno tempom, opsegom i posledicama spoljašnjeg nametanja mirovnih solucija.⁹⁹ U skladu sa tim, srpski su akteri tokom ovog perioda u iznudici menjali referentne objekte, kao i naglaske u postupku sekuritizacije. Tako je, na primer, centralni referentni objekat do potpisivanja Dejtonskog sporazuma (1995) bio izvođen iz direktne ratne ugroženosti Srba izvan Srbije, te njihovih državolikih tvorevina – Republika Srpska Krajina i Republika Srpska. Nakon Dejtona, u Srbiji se obnavlja, da bi ubrzo postao dominantan, kosovski sekuritizacijski ciklus, u čijem se centru

⁹⁸ Više o tokovima sekuritizacije Srba u Hrvatskoj videti u studiji Ozrena Žuneca, *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj* (Zagreb: Demetra, 2007).

⁹⁹ Wilberg Haakan, "Third Party Intervention in Yugoslavia: Problems and Lessons," in *Organized Anarchy in Europe*, eds. Jaap de Wilde and Haakan Wiberg. (London: Tauris Academic Studies, 1996), 203–26.

nalazi ne samo politički, već i fizički opstanak države Srbije i njenih žitelja. Uporedo, a po meri pristizanja ratnih troškova i gubitaka, ali i po meri priprema za rat za KiM, Miloševićev režim sve snažnije sekuritizuje svoj opstanak na vlasti. Da bi to ostvario, on opoziciji ponovo dodeljuje status unutrašnjeg i nacionalnog neprijatelja, te javnosti – u obliku predloga zakona o terorizmu, univerzitetu i štampi – ispostavlja zahteve za primenu posebnih mera protiv opozicije. Nakon iznuđenog povlačenja srpskih oružanih formacija sa KiM, Slobodanu Miloševiću je za sekuritizaciju, sve do njegovog odlaska sa vlasti, bila preostala još jedino opozicija. I obratno.

Uprkos ratnom kontekstu i ratnohuškačkoj propagandi, te cezarističkoj involuciji Miloševićevog poretka, drugi talas sekuritizacije u Srbiji nije bio uspešan. I to zato što mesna publika, ili barem njen najveći deo, nije prihvatila posebne mere koje režim, ma koliko to paradoksalno zvučalo, nije nikad ni uveo. Utoliko bi se pre moglo reći da su tokom 90-ih godina u Srbiji samo bile materijalizovane, a potom i izvođene krajnje konsekvence uspešne ratne finalizacije prvog talasa sekuritizacije. U prilog tome, između ostalog, govori i činjenica da je Slobodan Milošević od samog početka odlučno, doduše nikad javno i izričito, odbijao zahteve vođa zapadnih srpskih zemalja da se prisajedine Srbiji. On je, isto tako, uporno izbegavao to da Srbiju (SRJ) i zvanično uključi u yu-rat. Povrh svega, Srbija (SRJ) nije htela (smela?) da, uprkos masovnom progonu i egzodusu Srba iz Hrvatske, vojno odgovori na završne operacije hrvatskih oružanih snaga („Bljesak“ i „Oluja“). Svemu ovome treba dodati i neuspeh višekratnih mobilizacija u Srbiji, kao i stalni rast broja dezertera, zbog čega je režim pribegao nasilnoj popuni zapadnih srpskih vojski. O otpornosti dela žitelja Srbije na sekuritizaciju dodatno govori i podatak da je tada, uprkos proglašenju ratnog stanja nakon započinjanja agresije NATO na SRJ (Srbiju) i uprkos činjenici da je Srbija tada prvi put imala jasan, obnarodovan i opravdan ratni cilj, mobilizaciju izbeglo oko 27.000 vojnih obveznika. Ovoj listi dodajmo na kraju i to da je rapidni rast unutrašnjeg – građanskog i političkog – otpora sprečio Slobodana Miloševića da krajem 1999. godine otvoreno uspostavi diktatorski poredak u Srbiji.

Nakon izbornog sloma Miloševićevog režima treći je talas sekuritizacije u Srbiji tekao u znatno izmenjenom kontekstu i sa promenljivim intenzitetom. Moglo bi se čak reći da su od tada na delu bili samo ciklični, ali neuspešni pokušaji da se obnovi sekuritizacija. Ovaj nalaz ne opovrgava, čini nam se, ni uvođenje vanrednog stanja nakon ubistva premijera Zorana Đinđića. To stoga što je reč o *ad hoc* odluci tadašnje Vlade, kojom je ne samo legalizovana operacija „Sablja“, već je i započeta, doduše oscilirajuća, sekuritizacija organizovanog kriminala u Srbiji.

Utoliko je sekuritizacija vremenom (p)ostala samo jedna od potencijalno mogućih završnica snažne i neprekidne politizacije Srbije iznutra. Tim pre, što je ona gubila na snazi i zbog uporedno započelih procesa desekuritizacije. Tako je, na primer, odnos vlasti i opozicije u Srbiji postepeno desekuritizovan. Krunski dokaz za to su višekratne mirne smene partija na vlasti – mada za sada samo onih iz izvornog gnezda DOS – kao i svestrano prihvatanje i poštovanje važećih

izbornih pravila i procedura. Da je to tako, svedoči i skorašnji ulazak Socijalističke partije Srbije u koaliciju sa Demokratskom strankom. Zahvaljujući tome, Demokratska stranka uspela je da formira Vladu. Istini za volju, predizborne kampanje u Srbiji su u dobroj meri bile, i još uvek jesu, nabijene obostranim sekuritizujućim potezima i značenjima, ali nisu bile praćene zahtevima za primenu posebnih mera.

Isto tako, nova je vlast po tempu povratka Srbije u međunarodne organizacije, kao i zbog svog strateškog opredeljenja za uključivanje u evroatlantsku zajednicu, započela postepeno da desekuritizuje ključne međunarodne aktere (SAD, NATO, EU), a potom i svoje prve susede. To, dakako, nije u potpunosti otklonilo pokušaje njihovog ponovnog sekuritizovanja tokom, istini za volju, fingiranih pregovora o statusu Kosova, odnosno nakon što su rečeni međunarodni akteri bili glavni nosioci međunarodnog priznavanja ove samoproklamovane države.

Moglo bi se, pored toga, ustvrditi da je, u međuvremenu, u Srbiji čak i tema Kosova izgubila negdašnji sekuritizacijski naboj. To se desilo uprkos snažnim sekuritizacijskim potezima tadašnjeg predsednika vlade Vojislava Koštunice i njegovih saveznika – najvećih opozicijskih partija (SRS, SPS) i ultradesničarskih i nacionalističkih pokreta. On je, naime, prvo probao da sekuritizuje paradržavni teror kosovskih Albanaca nad Srbima marta 2004. godine, a potom i samoproglašenje nezavisne države Kosovo februara 2008. godine. Zabeležimo i to da je on u intermecu, ali bez uspeha, pokušao da sekuritizuje i referendumsko osamostaljenje Crne Gore. U prilog našoj tezi govori i činjenica da Vojislav Koštunica ni u jednoj od pomenutih prilika nije zvanično zahtevao uvođenje ili primenu nekakvih posebnih mera. Pre bi se moglo reći da je na delu bio pokušaj da se pomoću kosovskog temata sekuritizujuća forma ekstremne politizacije ugroženosti Srba i Srbije iskoristi za obračun sa unutrašnjim političkim protivnicima, ali i za jačanje sopstvene vlasti.

Tokom rečene dve decenije vrtlogom je sekuritizacije Srbije nužno bio zahvaćen i njen sektor bezbednosti. Odnosno, prvo su bili zahvaćeni državni, a nakon izbijanja yu-rata i nedržavni posednici sile: vojska, policija, tajne službe, paramilitarne i parapolicijske snage, kao i privatne i partijske oružane formacije. Jedan od njih je, kao na primer JNA, u finišu yu-političke krize samostalno nastupao kao sekuritizujući, ali i kao funkcionalni akter. On je potom, od izbijanja rata pa do svog nestanka (1992), izgubio svaki politički uticaj, a netom i profesionalnu autonomiju.¹⁰⁰ Neki su pak bili, kao na primer tajne službe, ključni moderatori nasilja, te time i funkcionalni akter koji je imao dovoljno skrivene moći da snažno utiče na bezbednosnu dinamiku u Srbiji i na ratnu dinamiku diljem Jugoslavije.¹⁰¹ Sve ostale formacije su pak bile puki instrumenti za realizaciju vrhovne političke volje Miloševićevog režima. Ne čudi odatle da je režim tokom 90-ih policiji bio

¹⁰⁰ Miroslav Hadžić, *The Yugoslav People's Agony* (Hampshire: Ashgate, 2002).

¹⁰¹ Miroslav Hadžić, „Moderatori nasilja – skrivena strana yu-rata,” u *Nasilno rasturanje Jugoslavije*, ur. Miroslav Hadžić. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2004), 133–44.

namenio ulogu unutrašnje vojske, odnosno ulogu glavnog čuvara svog režima, pa ju je za tu svrhu i militarizovao. Isto tako, glavni zadatak svih paraformacija bio je da etnički motivisanim terorom podstiču, šire i sele rat po svim regijama izvan Srbije koje su nastanjene Srbima. Njihovo se delovanje utoliko može razumeti kao oblik krvave materijalizacije glavnog sekuritizacijskog toka, ali i kao oblik samoobnavljajuće, a zastrašujuće sekuritizacije na lokalnom (mikro) nivou.

Odatle se za trajanja Miloševićevog režima nije ni mogla očekivati ikakva reforma ovog sektora i/ili njegovih činilaca. Štaviše, oni su bili nepovratno privedeni ratnim i političkim potrebama autokratskog režima. U skladu sa tim bili su i oblikovani, a po potrebi i reorganizovani. Odatle je reforma ovog sektora, a nadalje reforma državnih aparata sile načelno postala moguća tek nakon što je DOS došao na vlast. Međutim, ova je mogućnost, kao što je pokazao kasniji razvoj događaja, u velikoj meri ostala neiskorišćena. U prilog tome snažno je delovao i, ranije već skicirani, treći talas unutrašnje sekuritizacije.

Naime, zbog produžene javne proizvodnje straha ubrzo je u Srbiji bila sekuritizovana i sama reforma sektora bezbednosti. Njeni su protivnici svaki dublji reorganizacijski zahvat (na primer, u vojsci) ili orijentaciju Srbije ka bezbednosnim integracijama u NATO i/ili EU predstavljali kao namerno slabljenje njenih odbrambenih sposobnosti, te kao korak ka nepovratnom gubitku državnog suvereniteta i nacionalnog identiteta. Sekuritizacija RSB je pak izlučila nekoliko vrsta posledica, koje su odmah postale prepreka za njeno uspešno realizovanje. Politički rabeći svoje tekuće sekuritizacijske akte, nosioci su vlasti sebi, uz ostalo, pribavljali i dodatni alibi za odlaganje radikalne RSB, odnosno alibi za uspostavu partijske i lične kontrole nad državnim aparatima sile. Idući tragom sekuritizacije, oni su ujedno obnovili i nametnuli državocentrični pristup bezbednosti. Zahvaljujući tome, povratili su monopol političkih elita nad definisanjem i postizanjem nacionalne bezbednosti. Zadržavši je opet u domenu visoke politike, što će reći u svojoj nadležnosti, oni su je dodatno tabuizovali. Odatle nisu ni pokušali da, na primer, zakonski uredi domen državne i vojne tajne, ostavljajući time prostor za njihovo diskreciono tumačenje i primenu. Time su bezbednost države i nacije opet izmestili iz javnog polja, te sprečili njeno kritičko preispitivanje. Istom su prilikom, dabome, skrajnuli problem (ne)bezbednosti građana, te ga funkcionalno i politički podredili bezbednosti nacije (kolektiviteta) i države. To im je pak pomoglo da lako otklone pritisak dela javnosti koji je očekivao i/ili zahtevao radikalnu RSB. Da bude gore, oni su ujedno sami sebe oslobodili obaveze da razvežu nasleđeni ratni prtljag srpskih oružanih formacija, kao i da utvrde i sankcionišu njihov ratni učinak. Direktnu korist iz toga su, dakako, izvukle lokalne bezbednosne elite. Prvo im je dozvoljeno da i nakon poraza Slobodana Miloševića ostanu na vlasti, da bi potom prećutno bili oslobođeni odgovornosti za yu-ratove, kao i za decenijski teror nad građanima Srbije. Zahvaljujući tome, Miloševićevi vojni i policijski generali, kao i čelnici tajnih službi, odnosno njihovi naslednici zadržali su izvršnu kontrolu nad tokovima i tempom reforme sektora bezbednosti, a posebno nad promenama u državnim aparatima sile.

Dodatne teškoće u merenju

Umesno je, stoga, pitati se da li su nove vlasti već propustile priliku da neopozivo ukorene demokratski poredak u Srbiji. A ako jesu, slede dodatna pitanja o tome kada su, zašto su i kako su je propustile. Pre nego što bude odgovoreno na njih, trebalo bi otkriti gde se, kako se i zašto se zaglavila reforma u Srbiji. Slikovito rečeno, trebalo bi pronaći tranzicijske „čepove“ zbog kojih Srbija predugo boravi „negde između“.¹⁰² Da bi to pak bilo moguće, potrebno je prvo saznati zbog čega su se i kako su se neke promene u Srbiji dogodile.¹⁰³ Na osnovu toga bi onda bilo lakše objasniti zašto su neke od najavljenih, odnosno neophodnih promena izostale. Tek kad dodatnim istraživanjima budu otklonjene ove nepoznanice, biće moguće pouzdanije tumačiti nevelike domete RSB u Srbiji. Time bi onda narasli i izgledi za pouzdanije merenje uticaja mesnog konteksta i produžene sekuritizacije na tokove i dostignuća, odnosno na manjkavosti reforme ovog sektora i državnih aparata sile. Radi toga biće potrebno razmotriti, a potom i otkloniti još neke od dodatnih teškoća koje se mogu pojaviti prilikom merenja i ocenjivanja dosadašnjih dometa RSB u Srbiji.

Događaji koji su se odigrali nakon svrgavanja bivšeg režima upozoravaju na to da su dostignuća u reformi sektora bezbednosti Srbije u velikoj meri zavisila od načina na koji su mesne elite i nosioci vlasti razumeli i tumačili sadržaje i ciljeve ovog poduhvata. Utoliko bi pre trebalo otkriti zbog čega su lideri DOS prevideli notornu činjenicu koja upozorava na to da je u postautoritarnoj i postratnoj, a iznutra duboko podeljenoj Srbiji (bilo) nemoguće stvoriti čak ni početne pretpostavke za uspostavu demokratskog poretka bez prethodnog sprovođenja simultane, a radikalne reforme celog sektora bezbednosti. Odnosno, treba otkriti zbog čega je njihov pristup RSB sve vreme bio redukcionistički.¹⁰⁴ U prvom koraku oni su ovaj zahvat sveli samo na uvođenje ograničenih i doziranih promena u vojsci, policiji i tajnim službama. Štaviše, tom su prilikom propustili ne samo to da odmah razvlaste Miloševićeve opunomoćenike sile i nasilja, već su od ovih očekivali da budu glavni nosioci promena. U skladu sa tim, novi su vlastodršci reformu u sledećem koraku sveli na reorganizaciju, pa su promene u brojnom sastavu, unutrašnjoj organizaciji i formaciji ovih aparata prikazivali kao glavni i jedini sadržaj reforme.

¹⁰² Dušan Pavlović i Slobodan Antonić, *Konsolidacija demokratskih ustanova u Srbiji posle 2000. godine* (Beograd: Službeni glasnik, 2007).

¹⁰³ Tim je to neophodnije, jer u javnom polju Srbije već duže vreme cirkulišu teze o presudnoj ulozi stranih država i njihovih službi, kao i njihovih „domaćih plaćenika“ u svrgavanju Slobodana Miloševića sa vlasti. U opticaju su ujedno i teze istog značenja, po kojima je izborni prevrat postao moguć tek kad su se vrhovi tajnih službi i njihovi kriminalizovani trabanti, zarad očuvanja svog interesa, odrekli Slobodana Miloševića.

¹⁰⁴ Miroslav Hadžić, „Dometi reforme sektora bezbednosti u Srbiji,“ u *Reforma sektora bezbednosti u Srbiji*, ur. Miroslav Hadžić. (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2007), 13–18.

Zahvaljujući tome, izvan su javnog i stručnog vidokruga ostali drugi – državni i nedržavni – nosioci bezbednosnih ovlašćenja u Srbiji. Neprimećeno je odatle prošlo davanje ovlašćenja poreskim i carinskim organima za primenu posebnih mera za tajni nadzor građana, koje tradicionalno pripadaju službama bezbednosti. Štaviše, ovi novi posednici (tajne ili skrivene) moći nad građanima i društvom ostali su izvan dohvata parlamentarne kontrole i javnog nadzora.¹⁰⁵ Isto tako, uprkos enormnom rastu broja privatnih kompanija koje pružaju bezbednosne usluge, njihov delokrug i nadležnosti još uvek nisu uređeni posebnim zakonom.¹⁰⁶

Da bude teže, reformi se sektora bezbednosti u Srbiji najčešće pristupa(lo) parcijalno. O tome, pored ostalog, svedoči i način na koji su trenutni vlastodršci uredili sektor bezbednosti u Ustavu Srbije.¹⁰⁷ Oni su, naime, opet propustili priliku da ovim aktom za početak imenuju i urede jedinstven sektor i sistem bezbednosti. Štaviše, ustavopisci su propustili (izbegli?) da ustanove Strategiju nacionalne bezbednosti, kao i da oforme Savet za nacionalnu bezbednost. Ne čudi onda to da Srbija još uvek nema Strategiju nacionalne bezbednosti. Isto tako, Vojska Srbije se još uvek oslanja na Strategiju odbrane koju je nasledila od Državne zajednice SCG, a nedostaje joj i Vojna doktrina.

Ustavom je ujedno pod demokratsku civilnu kontrolu stavljena samo Vojska, dok se izvan njenog dohvata i dalje nalaze policija, tajne službe i ostale parapolicijske snage. Povrh svega, nedostaju valjani ustavni, zakonski i institucionalni okviri i procedure za saradnju unutar sektora bezbednosti. Ne čudi, stoga, to da promene u svakom od rečenih aparata teku relativno izolovano i nezavisno jedne od drugih. Nema, na primer, nikakvih dokaza za to da između promena u tajnim službama, odnosno u policiji ili u vojsci postoji, makar i posredna, konceptualna, strategijska ili operativna veza. Zbog toga operativna saradnja aktera sektora bezbednosti, a pogotovo onih koji koriste silu, direktno zavisi od dobre volje čelnih joj profesionalaca i trenutne kadrovske (partijske) kompozicije Vlade i nadležnih ministarstva. Sve ovo je pak očekivani proizvod odsustva državne strategije i državnog plana za sprovođenje reforme oružanih snaga, odnosno sektora bezbednosti. Da bude gore, nadležni javnosti do sada nisu predložili bilo kakav državni proračun o ceni nameravane reforme. Još manje se zna o tome iz kojih će izvora taj novac eventualno pristići.

Kad se sve rečeno uzme u obzir, nameće se pitanje o tome da li je uopšte moguće holistički meriti reformu sektora bezbednosti u zemlji u kojoj rečeni koncept nikada zvanično nije usvojen i primenjen, odnosno u zemlji u kojoj još nije funkcionalno i institucionalno uspostavljen celovit sektor bezbednosti.

¹⁰⁵ Miroslav Hadžić i Predrag Petrović, ur., *Demokratski nadzor nad primenom posebnih ovlašćenja* (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008).

¹⁰⁶ Sonja Stojanović, ur., *Privatne bezbednosne kompanije u Srbiji – prijatelj ili pretnja?* (Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008).

¹⁰⁷ Bogoljub Milosavljević, „Ustavno pravni status policije i drugih snaga bezbednosti u Srbiji posle donošenja Ustava 2006. godine,” u *Zbornik predavanja sa IX Škole reforme sektora bezbednosti*, ur. Pavle Janković. (Beograd, ISAC Fond, 2007).

Treba, takođe, imati na umu i to da je koncept RSB u Srbiju stigao, prvo u akademski, a potom i u politički krug, iz anglosaksonskog dela donatorske zajednice i posredstvom međunarodnih nevladinih organizacija, kao što je na primer Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga. Utoliko je i recepcija koncepta RSB, a napose i njegova primena, u znatnoj meri zavisila od političke dinamike u Srbiji, kao i od stanja njenih (bilateralnih, multilateralnih) odnosa sa izvozniciima koncepta. Dodajmo tome i da su mesnoj javnosti nedostupni podaci o vrstama, iznosima i efektima državne i nedržavne, materijalne i nematerijalne pomoći, koju su Srbiji u reformi sektora bezbednosti do sada pružili spoljašnji akteri (jedinačne države, međunarodne vladine i/ili nevladine organizacije). Ne zna se, isto tako, ni šta donatori misle o načinu na koji je njihova pomoć iskorišćena, te da li je i kome je ona bila od koristi. Još manje se zna šta primaoci u Srbiji – državne institucije i organi, kao i akteri civilnog društva – misle o pristigloj pomoći, odnosno kako su je, u koje svrhe i sa kojim efektima iskoristili.

Uz to, svaki pokušaj merenja dometa RSB u Srbiji nailazi na još neke metodološke i sazajne prepreke. U njih, dakako, spadaju i one koje mogu nastati tokom prikupljanja i obrade dostupnog empirijskog materijala. Otvoreno, pri tome, ostaje pitanje da li je taj materijal dovoljan za pouzdano (pr)ocenjivanje tokova i dometa rečene reforme. Na raspolaganju za sada stoje detaljni nalazi proistekli iz analize primene koncepta RSB na tranziciju nedemokratskih (iliberálnih) poređaka u Hrvatskoj, odnosno u Srbiji.¹⁰⁸ Uglavnom su popisane i ključne promene koje su se poslednjih godina dogodile u nekim od državnih aparata sile u Srbiji. Međutim, reč je o podacima iz sekundarnih izvora, na osnovu kojih se ne može steći dovoljno pouzdana predstava o tokovima i problemima RSB u Srbiji.

Sledeći problem nastaje prilikom utvrđivanja vremenske tačke od koje treba započeti popis, a netom i merenje dometa rečene reforme. To stoga što za Srbiju, kao uostalom i za preostale države yu-porekla sem Slovenije, zbog tek minulih ratova ne važi kalendar tranzicije po kome novo vreme teče od pada Berlinskog zida (1989). Odatle se svrgavanje Slobodana Miloševića (oktobar 2000) najčešće uzima kao početna tačka prodemokratskih promena u Srbiji.¹⁰⁹ Međutim, isto tako bi protok reformskog vremena u Srbiji mogao biti beležen tek od momenta njenog – aktima Crne Gore iznuđenog – državnog osamostaljenja (maj 2006). Ovo stoga što je produženi opstanak Savezne Republike Jugoslavije (1992–2003), odnosno Državne zajednice Srbija i Crna Gora (2003–2006) nužno uticao na tempo i domete reforme sektora bezbednosti u Srbiji. Ako ni zbog čega drugog, ono barem zbog činjenice da su vojska i odbrana u ovom periodu bile, makar i nominalno, u federalnoj nadležnosti. Tome treba dodati i činjenicu da su uporedo postojala tri relativno odeljena sistema bezbednosti – dva u državama članicama i jedan u Zajednici – koji ne samo da nisu bili pove-

¹⁰⁸ Timothy Edmunds, *Security sector reform in transforming societies – Croatia, Serbia and Montenegro* (Manchester: Manchester University Press, 2007).

¹⁰⁹ Ivana Spasić i Milan Subotić, *Revolucija i poredak* (Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2001).

zani i koordinirani, već su bili i međusobno konkurentni. A u slučaju Crne Gore, preostala dva tretirana su i kao potencijalno neprijateljska.

Utoliko bi se moglo reći da je Srbija tek nakon obnavljanja svoje državnosti i usvajanja novog Ustava (2006) stekla neophodne uslove za kreiranje svog sektora bezbednosti i delatno upravljanje njegovom reformom. U skladu sa tim bi onda i postmiloševićevski period koji je Srbija provela u zajednici sa Crnom Gorom mogao biti označen kao faza reformske inkubacije i akumulacije, tokom koje je samo reorganizovana većina njenih aparata sile, ali i kao vreme u kome je izgubljen tempo, odnosno u kome su iščilile ili se rasule reformske energije istekle iz smene starog režima. Opravdano je zbog toga pitati se da li je pređena kritična tačka u reformi ovog sektora. Ovo tim pre, što demokratski poredak u Srbiji još uvek nije ukorenjen, zbog čega i dalje ostaje otvorena mogućnost unutrašnjeg političkog (involutivnog) preokreta.

U sledećem koraku suočavamo se sa problemom izbora (definisanja) etalona spram koga će biti mereni dometi reforme sektora bezbednosti u Srbiji. Na prvi pogled bi se reklo da on može biti prevladan upoređivanjem reforme u Srbiji sa dometima istih procesa u zemljama Centralne Evrope, odnosno u ostalim zemljama Zapadnog Balkana. Oba su izbora, međutim, manjkava zbog nekoliko važnih razloga. U prvom slučaju temeljne sličnosti između Srbije i bivših zemalja realsocijalizma prestale su biti važne, odnosno prestale su biti uporedive od trenutka kada je započeta ratna disolucija druge Jugoslavije. To stoga što je ovim ratom sprečen i dugoročno odložen izlazak njenih konstituenasa (novonastalih država) iz socijalizma (autoritarizma). Štaviše, istom je prilikom nedemokratski poredak u Srbiji sebi pribavio ne samo novu (etnoversku) legitimaciju, već je počeo i da poprima totalitarna (cezaristička) obeležja.

U ovoj bi se tački mogle utvrditi dodatne sličnosti između ratom nastalih poredaka u Srbiji i poredaka u ostalim državama isteklim iz druge Jugoslavije. To posebno važi za Hrvatsku tokom vladavine Franje Tuđmana (1991–2000). U skladu sa tim, čini se da je jedino opravdano uporedno meriti i ocenjivati domete reforme sektora bezbednosti u zemljama Zapadnog Balkana, a nadasve u Srbiji i u Hrvatskoj. Tim se povodom, međutim, otvara novi krug teško rešivih problema.

Postavlja se, naime, odmah pitanje da li su, kako su i u kojoj su meri dometi reforme sektora bezbednosti u predmetnim zemljama (bili) uslovljeni rezultatima yu-rata, odnosno postavlja se pitanje kako utvrditi i meriti mogući uticaj ratnog nasleđa na RSB.

Uprkos opreka između lokalnih aktera oko uzroka rata, kao i uprkos činjenici da je on zaustavljen (zabranjen) tek spoljašnjom intervencijom, nema sumnje da su jedni iz njega izašli kao pobednici, a da su drugi u njemu doživeli poraz. Razumno bi bilo očekivati (pretpostaviti) da je rečenu reformu bilo lakše ostvariti u zemlji pobednici, nego u onoj koja je doživela poraz. Dakako, pod uslovom da je u svakoj od njih započeo demokratski preobražaj društva i države. Mogu se, međutim, naći i načelni razlozi koji govore u korist suprotne tvrdnje. Slobodni smo da podsetimo na to da vojske i ostali aparati sile pobedom u ratu uz slavu

stiču i znatnu političku moć, koje se nakon okončanja sukoba ne odriču tako lako.¹¹⁰ Ako pri tom još steknu i status državotvorca, kao što je, na primer, bio slučaj u Hrvatskoj¹¹¹, treba očekivati da će rasti njihov otpor prema ikakvim promenama, a pogotovo prema onim koje bi mogle da im ugrozile stečenu moć i povlašćenu poziciju u društvu i državi. Primer Srbije, međutim, upozorava na to da iz vojnog poraza, pogotovo nepriznatog, ne mora nužno da sledi smanjenje ili ukidanje ratom stečene moći vojnopolicijskih i tajnoslužbujući elita. Štaviše, njihov otpor reformama može čak i da raste.¹¹²

Nesporno je tako, na primer, da je Hrvatska iz rata izašla kao pobednik. Zahvaljujući tome, ona ne samo da je postala međunarodno priznata i suverena država u zatečenim granicama, već je i trajno rešila hrvatsko nacionalno pitanje. To ne spore ni činjenice da je Hrvatska svoje ciljeve, između ostalog, postigla i masovnim proterivanjem Srba tokom akcija „Bljesak“ i „Oluja“, odnosno da je bila direktno umešana u rat u Bosni i Hercegovini. Pobjeda Hrvatsku nije, dakako, lišila iskušenja i poteškoća tokom prevođenja države i društva iz ratnog u mirnodopsko stanje. Ne čudi, stoga, to da je i reforma njenog sektora bezbednosti dobila na ubrzanju tek nakon smrti Franje Tuđmana i izborne smene njegovog režima. Razumno je, međutim, pretpostaviti da je ratna pobjeda olakšala postizanje saglasnosti između mesnih građana i elita oko tempa i ciljeva reformi u Hrvatskoj. Kao što je ona (pobjeda), uostalom, poslužila i kao ključni, a naknadni dokaz za odricanje ikakve odgovornosti Hrvatske za izbijanje yu-rata. Čvrstim opredeljenjem za ulazak u NATO i EU mesne su elite i reformi sektora bezbednosti u Hrvatskoj (nehotice?) dale drugačije značenje. Stavljanjem naglaska na ispunjavanje uslova i dostizanje, makar i samo formalno, evroatlantskih standarda, one su ovaj reformski zahvat oslobodile inherentnog političkog naboja, koji nužno nastaje prilikom smanjivanja i/ili ograničavanja ratom stečene moći nomenklature državnih aparata sile.

Mnogo je teže pronaći valjan odgovor na gore postavljeno pitanje u slučaju Srbije. Tim je teže, jer se tvrdnjom da Srbija (SRJ) zvanično nije učestvovala u yu-ratu takvo pitanje želi obesmisлити. Njom se, štaviše, želi izbeći svaki ozbiljan razgovor o njenoj ulozi u rasturanju Jugoslavije. To što Srbija tokom 90-ih godina prošlog veka nikome nije zvanično objavila rat ne menja činjenicu da je on završen istorijskim porazom srpskih političkih elita. Izvan je sumnje i to da su one pogubne posledice svog poraza isporučile svim ostalim pripadnicima srpskog naroda i građanima države Srbije. Stoga je politički život u Srbiji, i ne samo on, zasnovan na paradoksu. Vlastovoljne elite i privrženi im sugrađani (birači) nedvosmisleno odbacuju svaku primisao o porazu Srbije, ali i pored svih pokušaja ne mogu da pobegnu od njegovih posledica. Utoliko nam se čini da poraz, nezavisno od toga da li je ili nije javno priznat, predstavlja čvorišnu tačku

110 Semjuel P. Huntington, *Vojnik i država* (Beograd: CSES, Diplomatska akademija, 2004).

111 Ozren Žunec, *Rat i društvo, Ogledi iz sociologije vojske i rata* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 1998).

112 Miroslav Hadžić, *The Yugoslav People's Agony* (Hampshire: Ashgate, 2002).

srpskog tranzicijskog kolopleta. Budući nepriznat, njegovo je mesto opet popunjeno tlapnjama o svetskoj antisrpskoj zaveri, iz koje se potom crpu i proizvode ideološki i emocionalni otpori modernizaciji i demokratizaciji Srbije. Iza njih se, dakako, kriju sasvim merljivi ekonomski i politički (partijski) interesi čelnih im glasnogovornika. Odatle se do dokaza koji govori u prilog tezi po kojoj su tempo i dometi tranzicije u Srbiji, a time i reformi njenog sektora bezbednosti, presudno bili i još uvek jesu određeni nepriznatim (skrivenim) porazom može doći jedino posrednim putem. Odnosno, do njega se može doći istraživanjem brojnih formi političkog i javnog bekstva od suočavanja sa porazom, te istraživanjem metoda njegovog upornog skrivanja i preimenovanja.

Tokom tog postupka reviziji bi nužno bio podložan i set dominantnih razloga koji se koriste za objašnjavanje i/ili opravdavanje tegobnog toka i slabšašnih rezultata reforme sektora bezbednosti u Srbiji. Većina njih bi odmah nakon toga izgubila očaravajući šarm jednostavnosti, odnosno samorazumljivosti i sveprimenljivosti. Tipičan primer predstavlja objašnjenje po kome glavni uzroci za odloženu i/ili blokiranu reformu, i to ne samo sektora bezbednosti Srbije, ističu iz manjka političke volje onih koji njom vladaju od oktobra 2000. godine.

Nije, međutim, uopšte lako utvrditi značenje i sadržaj kvalifikativa „manjak političke volje“. Tome treba dodati i teškoću utvrđivanja njenih pokazatelja, odnosno teškoću merenja njenog opsega i jačine. Tek je nakon toga moguće tragati za izvorima i načinima njenog nastanka i obnavljanja. Čini nam se, odatle, da tome treba da prethodi ozbiljna rasprava o odnosu između željenog, mogućeg i do sada ostvarenog u pokušaju demokratskog preobražaja Srbije. Bez toga bismo se izložili opasnosti da, takoreći proizvoljno i spram ličnih preferencija, izdvajamo neke od manifestacija tekućeg manjka političke volje vladalaca Srbijom. Rečena se opasnost za početak može izbeći analizom statusa reforme sektora bezbednosti koji mu, u svojoj viziji demokratskog preobražaja Srbije, daju vladajuće političke partije.

Letimični uvid u dominantni diskurs upozorava na političku razdvojenost ova dva procesa. Nema, odatle, dovoljno dokaza koji bi nas uverili u to da nosioci vlasti u Srbiji razumeju njihovu temeljnu povezanost i međuzavisnost. Ne čudi, stoga, to da prodemokratske reforme društva i sektora bezbednosti u Srbiji teku, takoreći, odvojeno jedna od druge. Delom se to može objasniti i činjenicom da u Srbiji još uvek dominira državocentrični način promišljanja bezbednosti. U prilog tome deluju unutrašnje i međunarodne kontroverze nastale oko sadašnjeg i budućeg statusa Kosova i Metohije. Za našu je raspravu važno skrenuti pažnju na činjenicu da su ne samo vlast, već i opozicija u Srbiji snažno sekuritizovali ovu temu, čime su proizveli teško otklonjive prepreke sprovođenju daljih reformi sektora bezbednosti i celog društva. Nije otuda lako dokučiti zbog čega nosioci vlasti izbegavaju i odlažu da definišu i ozvaniče sopstvenu bezbednosnu politiku i strategiju. Moglo bi se, na primer, posumnjati da oni ovim manevrom hoće sebi da ostave prostor za menjanje spoljnopolitičke i bezbednosne orijentacije Srbije prema svojim dnevnim potrebama i interesima.

Nedostaju, takođe, pouzdana saznanja o razmerama i efektima eventualnih, a sasvim očekivanih, otpora reformi u državnim aparatima sile. Na to upozorava i činjenica da sporadične personalne smene u vojsci, policiji i tajnim službama nisu nikad obrazlagane potrebom da se pospeši RSB, već su sledile nakon izborne smene partija na vlasti. Još je teže saznati da li su i u kojoj su meri bezbednosne elite privržene reformi, odnosno utvrditi gde počinju i gde prestaju njihova verbalna mimikrija i fingiranje promena.

Ne čudi, stoga, da u delu javnosti, a posebno u medijima, dominira shvatanje da glavnu odgovornost za sporu reformu, na primer, vojske, policije i tajnih službi snose generali, odnosno direktori bezbednosnih agencija. Gubi se iz vida to da su oni, u krajnjoj instanci, samo neposredni izvršioци političke volje i odluka civilnih nosilaca vlasti. To, dabome, ne spori činjenicu da rečeni generali i direktori mogu, zahvaljujući moći koju poseduju, opstruisati reformu. Želi se, međutim, reći da državni aparati sile ne mogu, pa čak i da hoće, sami sebe reformisati. Da bi obavili valjano svoj posao, oni prethodno moraju da od civilnih vlasti dobiju jasna i precizna uputstva i naređenja. To pak ove vlasti obavezuje da oružanim snagama stvore sve potrebne uslove i pretpostavke za uspešno reformisanje. Odatle, ključnu odgovornost za tokove i rezultate reforme sektora bezbednosti u Srbiji snose parlamentarne političke partije i njihovi predstavnici koji obavljaju ključne državne funkcije. Tek potom listi odgovornih treba pridodati čelnike svake od komponenti oružanih snaga. Jer, ako i kada zakažu generali ili direktori, ne smeju zakazati oni kojima su građani, u svom najboljem interesu, poverili to da u njihovo ime upravljaju sektorom bezbednosti, odnosno komanduju posednicima državne sile.